

אומנת הורה-ילד סקירת ספרות

ברכי בן סימון יואה שורק

עריכת לשון: יונת הורן
תרגום לאנגלית (תקציר): עמי אשר
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

הסקירה הוזמנה על ידי הפורום הציבורי – כפרי הנוער, פנימיות הרווחה והאומנה בישראל,
ומומנה בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | כסלו תשפ"ד | דצמבר 2023

תקציר

רקע

במדינות שונות ברחבי העולם יש מגוון סוגי אומנה שהתפתחו בשל הצורך לספק מענה מותאם לצרכים של ילדים שהוריהם אינם יכולים לטפל בהם כראוי. בישראל יש ארבעה סוגי אומנה: אומנה רגילה, אומנה טיפולית, אומנת חירום ואומנת קרובים. אומנת הורה-ילד לא קיימת בישראל באופן מוסדר, ואין התייחסות אליה בחוק האומנה.

הפורום הציבורי – כפרי הנוער, פנימיות הרווחה והאומנה בישראל הוא שותפות פילנתרופית ומקצועית שנועדה לקדם את המסגרות הפנימיטיות ואת מערכת שירותי האומנה ברמה הלאומית. באוקטובר 2022 פנה הפורום הציבורי לצוות ילדים, נוער וצעירים במכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל בבקשה לסקור מודלים של אומנת הורה-ילד ואת הפרקטיקות המיטביות להפעלתה.

מטרה

מטרות הסקירה הן ללמוד על היקף השימוש באומנת הורה-ילד ברחבי העולם ולבחון מה הן הפרקטיקות המיטביות להפעלתה.

שיטה

הסקירה התבססה על מגוון מקורות מידע: מאמרים אקדמיים שהתפרסמו בספרות המקצועית ברחבי העולם וכן מידע מאתרי אינטרנט של גופים העוסקים בשירותי אומנה ושל ארגונים מרכזיים לחקר הילדות. פרסומים על אומנת הורה-ילד נמצאו באנגליה ובארצות הברית.

עיקרי הממצאים והמסקנות

אומנת הורה-ילד היא סוג אומנה ייחודי שבו ההורה והילד מושמים זמנית במשפחה שהוכשרה לחנוך הורים ולתמוך בהם. בסוג זה של אומנה ההורים המושמים מפתחים את כישורי ההורות שלהם ואת מערכות התמיכה הנחוצות להם כדי לדאוג לילדיהם ולחיות חיים עצמאיים. אומנה זו נועדה לתמוך בהורים שהמשמורת על ילדם נמצאת בסיכון או שיש ספק ביכולתם לשמש הורים. בשירותי אומנה רבים אומנת הורה-ילד מיועדת להורים קטינים שילדו בעת שהיו באומנה והיא נועדה להעניק להם את התמיכה שאין ביכולתם לקבל ממשפחתם. ייחודיותה של אומנה זו ניכרת באפשרות הגלומה בה לעבודה על ההורות ועל ניהול משק בית, עבודה שכמעט אינה מתקיימת בסידורים חוץ-ביתיים אחרים ואשר יכולה לשפר את סיכויי החזרה של הילד למגורים עם משפחתו. כדי שאומנת הורה-ילד תצליח על שירותי האומנה להפעיל פרקטיקות אלה: לערוך מיון ולהכשיר הורים אומנים שיתאימו לסוג כזה של אומנה; לזהות בתהליך המיון וההערכה של ההורים המיועדים להשמה את מידת הרצון והמחויבות שלהם להשתתף בהשמה מעין זו; להבטיח שכל הצדדים המעורבים באומנת הורה-ילד יודעים את זכויותיהם, את חובותיהם ואת כללי היסוד לחיים משותפים; לבנות תוכנית טיפול שבה מוגדרים התפקידים ותחומי האחריות של כל צד ושכוללת שלבים מובחנים

המאפשרים הערכת מצב קבועה ותכופה; להקצות עובדת סוציאלית לכל מקרה השמה ועדיף שתהיה קבועה; לערוך היכרות מוקדמת בין ההורים האומנים וההורים המושמים; להבטיח להורים המושמים באומנה הזדמנויות לרכישת השכלה; לבנות תוכנית תמיכה לתקופה שלאחר סיום התוכנית, בפרט בתחום הדיור.

בסקירה הנוכחית לא נבחנו המצב בישראל או ההיתכנות להפעיל בישראל אומנה מסוג אומנת הורה-ילד. כיום האפשרות להפעיל אומנת הורה-ילד אינה מעוגנת בחקיקה. מומלץ לערוך מחקר או סקירה כדי לבחון את האפשרות להפעיל אומנה מסוג זה בישראל ובהתאם לכך לפעול לשינוי החקיקה ולפיתוח המומחיות בסוג אומנה זה.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
3	2. הסקירה
4	3. אומנת הורה-ילד
22	4. פרקטיקות מיטביות להפעלה של אומנת הורה-ילד
27	5. סיכום והמלצות
29	מקורות

1. מבוא

בשנת 2021 היה מספר הלידות בישראל בקרב נערות עד גיל 19 2,380: 912 לידות בקרב נערות יהודיות ואחרות¹ ו-1,468 לידות בקרב נערות ערביות (כמעט כולן מוסלמיות). המחוזות שבהם נרשם מספר הלידות הגבוה ביותר היו ירושלים (847 לידות) ודרום (705 לידות) (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה [למ"ס], 2022), ככל הנראה בשל השיעור הגבוה של אוכלוסייה דתית המתגוררת בהם (חרדית בירושלים ומוסלמית בדואית בדרום). בשנת 2020 רק 168 נערות רווקות מתחת לגיל 19 ילדו בישראל. כלומר התופעה של נערות-אימהות אינה נרחבת בישראל (חצור-סיון, 2023).

בישראל נערה מתחת לגיל 18 אינה יכולה להיות אפוטרופוסית לתינוקה, לכן אם היא ילדה בבית חולים יאתרו אותה ויתקיים תהליך מינוי של אפוטרופוס עבור ילדה. מנתונים של עמותת עלם המפעילה משנת 2020 את 'המיזם הארצי לצעירות אימהות במצבי סיכון – תוכנית ליווי לחיים עצמאיים'² עולה שמרבית הנערות-אימהות המוכרות לאנשי הצוות בתוכנית גרות עם בני משפחה ו/או עם בן זוג המוכרים לשירותי הרווחה, והם אלה שיקבלו את האפוטרופוסות על הילד. לצוות התוכנית מוכרים מקרים מעטים שבהם קרובי משפחה הם האפוטרופוסים של הילד ומגדלים אותו, בעוד הנערה האם נמצאת במסגרת טיפול. אומנת הורה-ילד לא קיימת כיום בישראל באופן מוסדר ואין כיום בישראל מסגרת טיפול חוץ-ביתית ייעודית להורות או לאימהות צעירה המאפשרת טיפול משותף באם וילד (חצור-סיון, 2023). המסגרת היחידה לטיפול אם-ילד הפועלת כיום בישראל היא בית שבתי לוי (Tener et al., 2018)³, שבו מספר קטן מאוד של מקומות. הכניסה לבית שבתי לוי אפשרית רק בצו בית משפט (חוק טיפול נוער והשגחה), ולכן הוא אינו זמין לנערות רבות. תופעת הנערות-אימהות בישראל נופלת בין הכיסאות מאחר ששירות נוצ"ץ (השירות לנוער, צעירות וצעירים) במשרד הרווחה והביטחון החברתי אינו מיועד לצעירים ולצעירות נשואים ו/או להורים והשירותים למשפחות אינם מיועדים לנוער (חצור-סיון, 2023).

במדינות שונות ברחבי העולם יש מגוון סוגי אומנה שהתפתחו בעקבות הצורך לספק מענה מותאם לצרכים של ילדים שהוריהם אינם יכולים לטפל בהם כראוי. בשנת 2011 נערך סקר בכמה מדינות באירופה שמטרתו הייתה ללמוד על סוגים של אומנה הקיימים בהן (Laklija, 2011). במסגרת הסקר נשלחו שאלונים ל-30 בעלי תפקידים במשרדי ממשלה ובארגוני מגזר שלישי שעוסקים בתחום האומנה. בסך הכול מולאו 14 שאלונים מ-12 מדינות: שוודיה, פינלנד, הולנד, סקוטלנד, צרפת, פולין, הונגריה, אוסטריה, איטליה, סלובניה, בוסניה והרצגובינה וסרביה. למרות מגבלות המידע שנאסף במסגרת הסקר (שיעור היענות נמוך ורמת פירוט משתנה), הוא מלמד על מגוון סוגי האומנה הקיימים לטווח הקצר והארוך: אומנת קרובים, אומנת רגילה, אומנה טיפולית, אומנת

¹ לפי הגדרות למ"ס, ב'אחרות' נכללות נוצריות לא-ערביות, בנות דתות אחרות ונשים ללא סיווג דת במרשם האוכלוסין.

² תוכנית זו מיועדת לבנות 16-26 בשלבי היריון או אימהות. 18 מבין 100 הנערות המלוות בתוכנית הן מתחת לגיל 19. התוכנית פועלת בארבעה מוקדים אזוריים ברחבי הארץ, הנערות המשתתפות בה זוכות לליווי של רכזת אזורית הנפגשת עם כל אחת מהן בקהילה ומקיימת עם כל אחת מהן קשר ישיר ואינטנסיבי ככל שהנערה מאפשרת זאת (חצור-סיון, 2023).

³ בית שבתי לוי הוא עמותה ללא מטרת רווח המפעילה בחיפה מרכז חירום לילדים בגיל הרך. הבית מורכב משלוש יחידות: יחידת חירום אינטרנית, יחידת חירום אקסטרנית ויחידת אימהות.

מומחים (הורים אומנים שהם בעלי מקצוע בתחום הטיפול), אומנת חירום, נופשון אומנה, משפחות גיבוי, אומנה 'פרטית' (אומנה המאפשרת להורים הביולוגיים למצוא משפחה עבור ילדם) ואומנת הורה-ילד. אומנת הורה-ילד צוינה בסרביה בלבד.

יש להניח שבשנים שחלפו מאז עריכת הסקר (2011) חלו שינויים והתפתחויות בתחום האומנה. כך למשל, בסקר לא צוין שבאיטליה פועלת אומנת הורה-ילד, אך על פי ספר שעוסק במערכות הגנת הילד ופורסם לאחרונה (Bertotti et al., 2023), אומנה מסוג זה קיימת היום באיטליה לצד סוגי אומנה חדשים אחרים, כמו אומנה מאותה תרבות לילדים זרים (same-culture foster-care) ואומנת מומחים. כותבי הספר מציינים שההתפתחות של מגוון סוגי אומנה היא תגובה לצרכים המשתנים. יש להניח שתגובה מסוג זה התרחשה במדינות נוספות, אולם לא נמצא מידע נוסף בתחום זה.

גם בישראל חלו התפתחויות ושינויים דרמטיים במערך שירותי האומנה, ונעשה ניסיון לשפרם ולהנגישם לכמה שיותר ילדים הזקוקים לסידור חוץ-ביתי. בשנת 2001 החל תהליך של העברת האחריות להספקת שירותי האומנה מן המחלקות לשירותים חברתיים לידי גופים לא ממשלתיים וכיום השירותים מופעלים על ידי חמישה ארגונים (ניג'ם-אכתילאת ואח', 2023). בדצמבר 2016 נכנס לתוקפו חוק האומנה לילדים ([חוק אומנה לילדים התשע"ו-2016](#)) אשר נועד לעגן את זכויותיהם של ילדים באומנה ולהסדיר את חובות המדינה להבטחת טובתם, שלומם וזכויותיהם. בתוך כך הסדיר החוק גם את פעולתה של מערכת האומנה בישראל וכלל כמה חידושים חשובים – למשל הגדרת זכויותיהם של הילדים, הארכת משך השהות באומנה עד גיל 21 לילדים עם מוגבלות, הסדרת אחריותם וסמכויותיהם של ההורים האומנים והעדפה שמשפחת הילד תשמש לו משפחת אומנה, לרבות אחאים וסבים וסבתות (ניג'ם-אכתילאת ואח', 2023). בישראל יש כיום ארבעה סוגי אומנה: אומנה רגילה, אומנה טיפולית, אומנת חירום ואומנת קרובים. כאמור, אומנת הורה-ילד לא קיימת בישראל באופן מוסדר, ואין התייחסות אליה בחוק האומנה.

הפורום הציבורי – כפרי הנוער, פנימיות הרווחה והאומנה בישראל הוא שותפות פילנתרופית ומקצועית שמטרתה הן לקדם את המסגרות הפנימייתיות ואת מערכת שירותי האומנה ברמה הלאומית ולהבטיח את המענה המיטבי והמותאם ביותר עבור חניכי המסגרות והילדים המשולבים באומנה. בין השאר הפורום הציבורי מבקש לתרום לפיתוח שירותי האומנה בישראל באמצעות סקירת ספרות על מודלים חדשניים של אומנה הקיימים בעולם. לשם כך פנה הפורום באוקטובר 2022 לצוות ילדים, נוער וצעירים במכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל וביקש לערוך סקירה בין-לאומית על אומנת הורה-ילד.

2. הסקירה

2.1 מטרות

מטרות הסקירה הן:

1. ללמוד על היקף השימוש באומנת הורה-ילד במדינות שונות ברחבי העולם
2. לערוך השוואה בין מודלים שונים של אומנת הורה-ילד
3. לזהות את הפרקטיקות המיטביות להפעלת אומנת הורה-ילד

2.2 שיטה

הסקירה התבססה על מאמרים אקדמיים שהתפרסמו בספרות המקצועית ברחבי העולם ועל מידע מאתרי אינטרנט של גופים העוסקים בשירותי אומנה ושל ארגונים מרכזיים לחקר הילדות, למשל Casey Family Programs, The Fostering Network, The Child Psychology Service ו-Google Scholar. חיפוש המאמרים לסקירה זו נעשה במנועי החיפוש Google ו-Google Scholar ובמאגרי המידע Wiley ו-Science Direct, וזאת באמצעות המילים והמינוחים האלה: parent and mother and baby foster placements, child foster placements, joint mother and child foster care, shared family foster care ו-whole family foster home. המידע נאסף מספטמבר 2022 עד מאי 2023.

מחיפוש המידע על אומנת הורה-ילד עלה עד כמה מועטים הפרסומים בתחום זה. הסיבה היא כנראה היעדר פרסומים ולא היעדר פרקטיקה (Luke & Adams, 2018). ייתכן גם שהסיבות לאי מציאת מידע על אומנת הורה-ילד הן מגבלת השפה, בשל חיפוש מידע באנגלית בלבד, וההבדלים במינוחים, מה שמקשה על החיפוש. גם כותבים אחרים שביקשו לערוך סקירה שיטתית על סוג זה של אומנה ציינו שהמחקר בתחום מוגבל מאוד (Barth et al., 2023). לכן בסקירות ספרות שיטתיות שנועדו לבחון את היעילות של אומנת הורה-ילד נכללו גם מחקרים על אימהות שהיו בהיריון, על אימהות שילדו בעת השהות באומנה או בסידור חוץ-ביתי אחר (אך לא בהכרח במסגרת אומנת הורה-ילד) ועל תוכניות טיפול משותפות להורים וילידים שאינן מסוג של אומנה. מסיבה זו ובשל ההבדלים בין המודלים הקיימים באומנת הורה-ילד מבחינת אוכלוסיות היעד והגורמים התומכים, יש לנהוג זהירות בפרקטיקות המיטביות שזוהו במחקר.

מה נכלל במונח אומנת הורה-ילד? באומנת הורה-ילד הורה/ים וילדים מושמים זמנית אצל משפחה אחרת לצורך תמיכה, חניכה ו/או הערכה. לרוב מושמים בסידור זה אם וילד, אך יש גם מקרי השמה אחרים: הורה שיש לו יותר מילד אחד, אב וילד או שני ההורים וילדיהם. באנגליה המשפחה האחרת מכונה 'משפחת אומנה', אך במדינות ארצות הברית מקובלים שמות אחרים כגון 'משפחה מארחת' (host family) או 'משפחה שהיא משאב' (resource family). יש גם הבדלים בין המדינות בנוגע לשם של סוג אומנה זה: באנגליה למשל הוא מכונה parent and child foster placements בעוד בארצות הברית אפשר למצוא כינויים אלה: whole family foster home, shared family foster care. בסקירה זו כל המודלים שבהם הורה וילד הושמו במשפחה שהוקצתה לדאוג להם לתקופה מסוימת מכונים אומנת הורה-ילד.

3. אומנת הורה-ילד

3.1 רקע

נערות שחיות במשפחת אומנה מאופיינות בכמה גורמי סיכון אשר מעלים את הסבירות למעורבותן בהתנהגויות מיניות מסכנות, לכניסה להיריון או לאימהות בגיל צעיר, אך השכיחות של נערות-אימהות אינה ידועה, מאחר שאין באף אחת מהמדינות שנסקרו גוף שאחראי לאיסוף מידע שוטף בנושא זה. כך למשל, בארצות הברית אין חובת דיווח על הורות בקרב בני נוער הנמצאים בסידור חוץ-ביתי. פרסומים בנושא זה מספקים מידע חלקי על התופעה: מסקירה שנערכה בארצות הברית ב-2012 עלה כי שיעור הנערות בהיריון או הנערות אימהות הנמצאות באומנה עמד על 16%; ומסקירה שנערכה במחלקת החינוך של אנגליה עלה כי בשנת 2013 שיעור האימהות בקרב בנות 12 ויותר עמד על 2.5% מכלל הנערות בגילים אלו, ואילו בשנת 2017 פחת השיעור ל-1.7% (Luke & Adams, 2018).

מאחר שבמערכת המידע הפדרלית בארצות הברית לא נאסף מידע על הריונות של נערות באומנה, קשה גם לעקוב אחר המקום שהן חיות בו בסופו של דבר. עם זאת חוקרים משערים שחלקן נשארות באומנה וחלקן עוזבות אותה כדי לגור עם בן הזוג או מאחר שהן אולצו לעזוב (Manlove et al., 2011). נערות אלו זקוקות למסגרת מגורים אחרת כי לעיתים קרובות אין להן בית או משפחה שתוכל לקבל אותן או לתמוך בהן. בארצות הברית פועלות כמה תוכניות ממשלתיות לנערות באומנה שהרו וילדו. תוכניות אלו נועדו לתמוך בנערות בתקופת ההיריון ואחריה ולהעניק להן את היציבות החסרה להן (Manlove et al., 2011). תוכניות דומות פועלות גם במדינות אחרות ברחבי העולם. להלן פירוט התוכניות והיתרונות והחסרונות של כל אחת מהן:

- הישארות באומנה אחרי גיל 18 או אחרי סיום התיכון (הזמן שבו הצעירים צריכים לעזוב את האומנה במרבית המדינות בארצות הברית): ההישארות במשפחת האומנה מותנית בהסכמה של משפחת האומנה וביכולתה לטפל בתינוק (Manlove et al., 2011). מאנשי המקצוע המטפלים בנערות אלו בעיר ניו יורק עלה כי לעיתים קרובות התבקשו הנערות האלה לעזוב את משפחת האומנה מאחר שההורים האומנים לא רצו או לא יכלו לספק מענה לתינוק. סיבות לחוסר הרצון או היכולת לטפל בתינוק יכולות להיות בין השאר רגולציות במדינות שונות, למשל תוספת כספית קטנה עבור התינוק או דרישות מיוחדות לקבלת אישור להיות הורה אומן לתינוק (Gill et al., 2020).
- היתרון בהישארות באומנה הוא היציבות שהיא מעניקה. הסיכוי של נערות-אימהות בסידור חוץ-ביתי להתגרר במקום יציב לפני הלידה ואחריה נמוך מסיכוי זה בקרב אימהות אחרות, ובשל כך תמיכה שיקבלו בתקופת ההיריון וגידול הילד עלולה להיות נמוכה מתמיכה זו בקרב נשים הרות ואימהות אחרות. אומנם אחד הפתרונות לתמיכה זו הוא הישארות באומנה, אך ממחקרים בתחום זה עולה כי ההישארות באומנה מפחיתה את מעורבות האב ומקשה עליה (Manlove et al., 2011).
- השתלבות בתוכניות מגורים עצמאיות: התוכניות האלה זמינות לנערות בהיריון או לנערות אימהות במשפחות אומנה שהעדיפו לסיים את האומנה. החלטתן אם להשתלב בתוכנית כזאת תלויה לא פעם במערכת היחסים שבינן ובין אב התינוק. נוסף על מגורים או שוברים לסיוע בתשלום שכר דירה, בתוכניות האלה מוצעים מגוון שירותים שנועדו לקדם כישורי חיים לעצמאות,

כמו תעסוקה והתנהלות כלכלית. בתוכניות מסוג זה גם נכללים בתים קבוצתיים (group homes) המתמחים באוכלוסייה זו (Manlove et al., 2011). עם זאת, מחקרים שנערכו בארצות הברית מלמדים שלעיתים קרובות הזכאות למגורים עצמאיים מעין אלה כוללת חובה להיות בתעסוקה או בלימודים. זוהי חובה שמדירה נערות-אימהות רבות ומסכנת אותן בדרות רחוב. זאת ועוד, במחקר שבחן תוכנית מפוקחת מהסוג שצוין לעיל הביעו אנשי המקצוע חששות בנוגע להגבלות תקציב, מגורים לא בטוחים שאינם עומדים בדרישות התקינה, מדיניות לא ריאלית ועומס עבודה רב (Gill et al., 2020).

- השתלבות בתוכניות כמו בתי "הזדמנות שנייה" (second chance homes), המכונים גם maternity group homes: מדובר במקבץ של דירות המיועדות לנערות בהיריון, לנערות-אימהות, ולפעמים גם לאבות, המספקות קהילה לצעירים שבדרך כלל אינם מגיעים מבתי יציבים ותומכים. התוכניות יכולות להיות קצרות טווח או ארוכות טווח והשירותים המסופקים בהן מגוונים – החל בהשכלה, עבור בשירותי בריאות וייעוץ וכלה בהדרכה הורית. אומנם המחקר על התוכניות האלה מועט, אך ממצאים ראשוניים מלמדים שיש בתוכניות אלה כדי להבטיח למשתתפות סיוע בהתמודדותן עם אתגרי החיים. כך למשל, במחקר שערכו מנלוב ואח' (Manlove et al., 2011) נמצא שהמעבר לחיים עצמאיים מוצלח יותר כאשר הנערות מקבלות תמיכה כוללת במגוון תחומים (Manlove et al., 2011). עם זאת, בסקירה שערכו גיל ואח' (Gill et al., 2020) נמצא כי אנשי מקצוע הביעו דאגה רבה מהסידור המסורתי של טיפול בקהילה בהורים צעירים שהיו בעבר בסידור חוץ-בית. לטענתם, סידור כזה נושא אופי מוסדי ובשל כך הוא מחליש את היכולת ואת המוטיבציה של הצעירים הללו להפוך לעצמאיים. עוד נמצא בסקירה זו כי יש קשר בין השתלבות בבתי מסוג זה ובין יחסים לא בריאים בין עמיתים, שימוש בחומרים ממכרים, בריחות, סירוב ללמוד ופעילות מינית כאמצעי להגנה עצמית. בארצות הברית בתים מיוחדים כאלה מציעים תמיכה כוללת בהורות אבל מקבלים אליהם רק אימהות לילד אחד. באוסטרליה, לעומת זאת, מוצע מודל מגורים ייעודי לאימהות ולאבות בהורות משותפת, והוא כולל טווח רחב של שירותים במקום המגורים ומעבר גמיש לעצמאות (Gill et al., 2020).
- השתתפות בתוכנית ביקורי בית: בתוכניות מסוג זה אחיות ואנשי מקצוע מיומנים אחרים מגיעים לבית הנערה לפני הלידה ואחריה כדי לסייע לה בשיפור כישורי ההורות. מחקרי הערכה מצאו שביקורים אלה יעילים בדחייה של ילודה נוספת, בהפחתת הדיווח על מקרי התעללות והזנחה, בהפחתת מקרים של שימוש בחומרים ממכרים, בשיפור היחסים בין האם לתינוק ובשיפור מצב הילד (Manlove et al., 2011).

לצד התוכניות האלה התפתחו גם תוכניות מסוג אומנת הורה-ילד כדי לתת מענה למגמה הקיימת כיום בעולם, ולפיה יש להגביל בזמן ובגיל שירותים מוסדיים דוגמת פנימיות ולהפעיל תוכניות שבהן המשפחה במרכז. לשם כך שירותים חוץ-ביתיים פיתחו תוכניות שנועדו לשכן יחד את כל בני המשפחה והן מציעות תמיכה הורית, חונכות, טיפול משפחתי וסביבת חיים משותפת בכל ימות השבוע או בחלק מהם. הרעיון המרכזי שהתוכניות האלה דוגלות בו הוא שמירה על ההורים והילדים יחדיו כדי להפחית מצבים שעשויים לעורר אצל ההורים הפגיעים האלה טראומה ולפגוע בבריאות ובשלומות (well being) של ההורים והילדים. תוכניות מסוג זה פועלות כבר כ-40 שנה (מסוף שנות ה-80) ותחילתן באירופה (שוודיה, בריטניה) ובמדינות מינסוטה וקליפורניה שבארצות הברית. התוכניות הללו משרתות מגוון רחב של אוכלוסיות: משפחות לילדים עם צרכים מיוחדים; משפחות שההורה חווה מצוקה קשה בשל הפרעה נפשית, התמכרות, גמילה, אלימות של בן זוג או מוגבלות בתפקוד הקוגניטיבי; נערות בהיריון; משפחות בסיכון להוצאה של ילד מן הבית; ומשפחות שמתמודדות עם בעיות ממושכות ומורכבות במגוון תחומים בחיים. התוכניות

נבדלות זו מזו במידת המיקוד בהורים או בילדים בהתאם לצרכים של המשפחה. תוכניות לפעוטות נטות להתמקד בצורכי ההורים כסוכני השינוי של הילדים אבל יינקטו בהן גם התערבויות לילדים (Barth et al., 2023).

באנגליה בולט המיקוד בנערות-אימהות בהקשר של אומנת הורה-ילד. עד שנת 2007 רוב הנערות שנכנסו להיריון בעת שהיו באומנה עברו להתגורר במקום שהייתה בו השגחה של אנשי מקצוע, וכך התאפשר להן להמשיך לחיות עם התינוק שילדו בעוד לתינוק הובטחה סביבה בטוחה ומוגנת. עקב שינויים שחלו במימון האחריות למענה זה הוא הועבר לאחריות הרשויות המקומיות, ובשל עלותו הגבוהה פחתה במידה ניכרת אפשרות מגורים זו. הרשויות המקומיות חיפשו חלופות זולות יותר והציעו את הסידור של אומנת הורה-ילד. במהרה הפכה אומנה זו לנורמה באנגליה ובוויילס (Adams & Dibben, 2011). בשנת 2016 היו באנגליה 235 השמות באומנת הורה-ילד, ונטען שמספר זה הולך וגדל (Luke & Adams, 2018) ושהדרישה לאומנת הורה-ילד הולכת וגדלה; שירותי אומנה פרטיים באנגליה ציינו ששיעור הפניות לסידור זה עומד על יותר מעשרה אחוזים מסך הפניות אליהם (Adams & Dibben, 2011; ראו גם The Child Psychology Service, n.d.; Excelfostering, n.d.). בסקוטלנד סידור זה כמעט לא קיים ובצפון אירלנד הוא נמצא בשלבי פיתוח (Adams & Dibben, 2011).

בישראל כמעט אין לנערות תוכניות שמצד אחד יאפשרו להן להשלים פערים, למשל בהשכלה ותעסוקה, ומצד שני יאפשרו להן לפתח את כישורי ההורות. כמו כן לנערות בישראל אין זכויות חברתיות ייעודיות – כמו הנחה במעון מתוקף חוק פעוטות בסיכון, סיוע בשכר דירה או זכות לקצבת הבטחת הכנסה שלא מתוקף חד-הוריות וסבסוד לתוכניות תעסוקה והשכלה. התוכניות הקיימות להורות בסיכון אינן מותאמות לנערות ולאמהות צעירות, מאחר שלרוב הן מתמקדות בהורות ובצורכי הילד בעוד נערות וצעירות צריכות שייתייחסו אליהן בנפרד מילדן ויעניקו להן תמיכה בתהליך המעבר לבגרות ולעצמאות. כמו כן הורות מחייבת מעבר משירותי נוער וצעירים לשירותי פרט ומשפחה ובניית מערכת יחסים חדשה עם העובדים הסוציאליים. הנערות ההרות והאימהות הצעירות האלה מתקשות לתת אמון באנשי מקצוע וחוששות שהרשויות מנסות לפגוע בהן. הן גם רגישות מאוד לשיפוטיות וחשות שעליהן להוכיח את עצמן (חצור-סיון, 2023).

3.2 אומנת הורה-ילד ומטרותיה

אומנת הורה-ילד היא סוג אומנה ייחודי שבו ההורה והילד מושמים זמנית במשפחה שהוכשרה לחנוך הורים ולתמוך בהם. מטרות ההשמה הן להפחית לחץ וקשיים בהורות, לשפר כישורי הורות, לחזק את הקשר בין ההורה לילד ולפתח מערכות תמיכה הנחוצות להם כדי לדאוג לילדיהם ולחיות חיים עצמאיים (Barth & Price, 2018; Barth et al., 2023; Casey Family Programs, 2017). על ההורים מוטלות משימות הורות וחיים רבות ומגוונות והם מקבלים משוב על תפקודם ועל כישורי החיים שלהם באופן שוטף. כמו כן להורים ניתנות הזדמנויות רבות לצפות במודלים של הורות מיטיבה ולקבל תמיכה בעודם מתנסים במיומנויות הורות (Barth et al., 2023).

אומנת הורה-ילד נועדה להעניק סיוע ותמיכה להורים פגיעים, למשל הורים שהמשמורת על ילדם נמצאת בסיכון או הורים קטינים שילדם נולד עוד בהיותם בסידור חוץ-ביתי בעצמם (Luke & Adams, 2018). בארצות הברית סוג זה של אומנה הוא אחת הדרכים לשמור על המשפחה מאוחדת ולהפחית את הסיכון להוצאה מן הבית (Simmel & Price, 2002). אומנת הורה-ילד כוללת מגוון של סוגי תמיכה במשפחה כמו פיקוח אינטנסיבי, מודל לחיקוי, אימון וחונכות להקניית כישורי הורות, מנהל תיק (case management)

וגישה מהירה לאנשי מקצוע. כמו כן מוצעות פעילויות נפרדות להורה ולילד, למשל קבוצת תמיכה להורים או מעון לילד (Barth et al., 2023). מעלותיו של סידור זה ברורות: מצד אחד הוא מבטיח שהילדים שנולדו יימצאו בסביבה בטוחה ומוגנת, ומצד שני אין הוא מפריד בין הילדים הללו להוריהם בתקווה שיווצר ביניהם קשר שיוביל להתקשרות בטוחה ולהתפתחות מיטבית (Adams & Bevan, 2011; Barth et al., 2023) ומתוך רצון להפחית מצבי טראומה בקרב ההורים והילדים (Barth et al., 2023). יתרון נוסף של אומנת הורה-ילד בא לידי ביטוי באפשרות להתנסות בכישורי הורות ובניהול משק בית, בעוד בסידורים חוץ-ביתיים אחרים התנסות כזאת, שיכולה לשפר את סיכויי החזרה של הילד הביתה, כמעט איננה קיימת (Barth & Price, 2018).

המאגד (קונסורציום) של צפון לונדון לאימוץ ולאומנה (North London Adoption and Fostering Consortium – NLAFC) הוא שותפות של שישה רובעים בצפון לונדון שמטרתה לשפר את עתידם של ילדים וצעירים. על פי המאגד אומנת הורה-ילד היא אחד מתחומי המומחיות באומנה המכיל כלים להערכה מבוססת של מסוגלות הורית של הורים לילדים בגיל ינקות או בגיל הרך הנמצאים בסיכון להוצאה מן הבית. סידור זה מאפשר להשאיר את הילדים עם אימהותיהם בזמן ביצוע ההערכה מבלי שיופרע הקשר ביניהם. כמו כן הוא מאפשר להורים להפגין את היכולות שלהם ולרכוש כישורי הורות נדרשים, וכן להעריך את מידת המוכנות שלהם להיות הורים במשרה מלאה (Fostering North London, n.d) או לחלופין לזרז את החלטתם לוותר על זכויות ההורות שלהם (Barth & Price, 2018). נוסף על כך, בתקופה זו יש להורה ולילד זמן ללמוד כיצד לתפקד בתור משפחה, דבר שיסייע להם להתמודד עם אתגרים בעתיד בלי קשר לתוצאות ההערכה (Fostering North London, n.d).

אדמס ודיבן (Adams & Dibben, 2011) זיהו שני מודלים של אומנת הורה-ילד הפועלים באנגליה. המודל הראשון הוא אומנה שמטרתה העיקרית היא אבחון והערכה ולכן היא קצובה בזמן (שלושה-ארבעה חודשים), ובסופה מוגש דוח לבית המשפט. מודל זה מתאים למקרים שבהם הילדים נמצאים בסידור חוץ-ביתי בצו בית משפט ויש להחליט על מסוגלות ההורים לטפל בהם כראוי. במקרים האלה בדרך כלל ההורים גרים בקהילה קודם לכן, ואיש מקצוע שאינו משירותי האומנה מבצע את האבחון וההערכה. לשם כך הוא מסתמך על תצפיות שעורך ומתעד בכתב ההורה האומן. המודל השני של אומנת הורה-ילד מתאים למקרים שיש לתמוך בהורה ולסייע לו ולא לאבחן אותו. זה מתרחש כאשר כבר הוערכה מידת הסיכון של ההורות ונמצא שהסיכון נמוך וצפוי שהילד יישאר בחזקת ההורה. לרוב לא קוצבים במצבים כאלה את תקופת האומנה, ואם בכל זאת קוצבים אותה, היא תהיה ארוכה מתקופת האומנה במודל הראשון שצוין לעיל. כמו כן במודל זה של אומנת הורה-ילד ההורה האומן ממלא תפקיד של מחנך ומטפח והוא מתאים לנערות-אימהות שילדו בעת שהיו באומנה (Luke & Adams, 2018).

בשירותי אומנה הפועלים באנגליה המודלים של אומנת הורה-ילד מסווגים קצת אחרת ומוגדרים שלושה מודלים קצרי טווח: (1) השמה לפני לידה כדי להכין את האם ללידה ולסייע לה בהבנת הצרכים שלה ושל התינוק; (2) השמה לצורך הערכת מסוגלות הורית; (3) השמה לצורך תמיכה הורית שמיועדת להורים שצריכים ללמוד כיצד להעניק טיפול בסיסי, ביטחון, חום והכוונה לילדם. לעיתים השמה כזו מוצעת כאשר ההורה צריך מקום בטוח לחיות בו (Calderdale council, n.d; The Fostering Network, 2021).

כמו כן יש באנגליה שלושה מצבים משפטיים בהקשר של אומנת הורה-ילד ויש לכך השפעות על החוקים שמחייבים כל אחד מן המצבים, על הקצבה המשולמת ועל רכיבים נוספים בהשמה כמפורט להלן: (1) אם ההורה קטין והוא והילד נמצאים בטיפול רשויות הרווחה, אזי יוקצו שתי קצבאות, אחת למימון ההשמה של ההורה ועלויות נוספות והשנייה למימון ההשמה של התינוק ועלויות נוספות; (2) אם ההורה קטין ונמצא בטיפול הרשויות אך התינוק שלו לא נמצא בטיפול, אזי הקצבה של האומנה תכסה

את ההשמה של ההורה ועלויות נוספות ועלות נוספת עבור הילד; (3) אם ההורה אינו בטיפול הרשויות אבל התינוק כן נמצא בטיפול, אזי הקצבה תממן את ההשמה של התינוק ועלויות נוספות (Calderdale council, n.d.; The Fostering Network, 2021). ההורה בן 18 ויותר ששהה במשפחת אומנה רגילה (לא אומנת קרובים) תישקל השמה בתוכנית When I am ready. זוהי תוכנית המאפשרת לצעירים השוהים באומנה להישאר במשפחת האומנה גם אחרי גיל 18 או בהשמה למבוגרים (The Fostering Network, 2021).

משירותי האומנה עולה שהשמה של נערות-אימהות באומנת הורה-ילד בדרך כלל מתרחשת מיד אחרי הלידה. עם זאת לפעמים משבצים אימהות במסגרת זו לאחר מכן, כאשר התינוקות גדלו מעט. האומנה יכולה להיות בהסכמה של ההורה, אבל במרבית המקרים היא נקבעת בעקבות החלטה המתקבלת בבית המשפט בשל דאגה לביטחון הילד ולשלומו. במרבית ההשמות באומנה משבצים אימהות וילדים, אבל אם האבות הם המטפלים העיקריים, אזי משבצים אותם באומנה יחד עם הילדים (Stockport Family, n.d.). מלבד זאת ייתכנו מקרים שבהם אומנת הורה-ילד תתרחש במשפחה שיש אצלה גם ילדי אומנה בסידורים ארוכי טווח (Calderdale council, n.d.).

בארצות הברית אומנת הורה-ילד נועדה לתמיכה בהורים ובהכנתם לחיים עצמאיים. אומנה זו מיועדת הן להורים בוגרים הן להורים מתחת לגיל 18 שנמצאים בהשגחה, ומטרתה לסייע להם לפתח כישורים שיאפשרו להם להעניק לילדם בית בטוח, יציב וקבוע, בעוד הוא נמצא בסביבה יציבה ובטוחה (Los Angeles County Department of Children and Family Services, n.d.); (Nuevo Amanecer Latino Children's Services, 2016; Whole Family (1) Placement Program; A New Life Program (2)). לשם כך פותחו בשנות ה-90 שתי תוכניות: (1) Whole Family Placement Program; A New Life Program (2). התוכנית הראשונה יועדה תחילה למשפחות של דרי רחוב ובהמשך למגוון אוכלוסיות: הורים שילדיהם חזרו מסידור חוץ-ביתי, הורים שסיימו טיפול לגמילה או שוחררו ממאסר, הורים עם מגבלות שכלית, הורים המתמודדים עם הפרעות נפש, והורים שחוו אלימות במשפחה. התוכנית השנייה יועדה לנשים אפרו-אמריקניות מכורות לסמים, הרות או אימהות לתינוק ושהו בחייהן בסידורים חוץ-ביתיים (Barth & Price, 2018). כמו כן בארצות הברית מופנים לאומנת הורה-ילד הורים קטינים שילדם אינו בהשגחת בית משפט (Nuevo Amanecer Latino Children's Services, 2016).

בשל המורכבות של אומנת הורה-ילד חשוב להגדיר כללי יסוד ברורים שיהיו ידועים לכל הצדדים, למשל מהי מידת האחריות האישית של ההורה שהושם באומנה להתנהגות שלו בבית האומנה ולטיפול בילד שלו; מהם תחומי האחריות של ההורה האומן כלפי ההורה שהושם באומנה; מהם תחומי האחריות של ההורה האומן בנוגע לילד; מהם תחומי האחריות של שירותי האומנה, של העובדת הסוציאלית ושל אנשי מקצוע אחרים המעורבים בהשמה. ההיבטים האלה נדונים בסעיפים להלן.

3.3 ההורים הצעירים: מאפיינים, צרכים ותקוות

שיעור הנערות-אימהות בארצות הברית גבוה משיעור זה במדינות מפותחות דומות. כך למשל על פי נתונים משנת 2010, שיעור הנערות שנכנסות להריון בארצות הברית היה גבוה משיעור זה בכמה מדינות כמפורט להלן: פי 1.5 מהשיעור של נערות כאלה באנגליה, פי שלושה משיעור נערות כאלה בקנדה ופי ארבעה משיעור נערות כאלה בצרפת ובגרמניה. שיעור ההריונות בקרב נערות הנמצאות באומנה בארצות הברית גבוה פי שניים-שלושה משיעור ההריונות בקרב כלל הנערות במדינה זו – 24.9 הריונות

לכל אלף נערות בנות 15-19 (Aparicio et al., 2018). בחלק מהמדגמים נמצא ששליש (33%) מהנערות בנות 17 הנמצאות באומנה היו בהיריון פעם אחת לפחות, כמעט מחצית מהנערות בנות 19 (48%) ובגיל 21 כבר יותר משני שלישים מהן (71%) היו בהיריון פעם אחת לפחות (Aparicio et al., 2015).

במחקרים שעסקו בתחום הנדון נמצאו כמה גורמי סיכון לכניסה להיריון בגיל ההתבגרות: מעורבות בהתנהגות מינית מגיל צעיר, התנהגויות בריאות מסכנות – כמו קיום יחסי מין עם בני זוג רבים וקיום יחסי מין מלאים בגיל 12-14, התעללות מינית והזנחה בגיל צעיר (Aparicio et al., 2015), וחיון מיני לוקה בחסר. המעברים הרבים המאפיינים במקרים רבים את תקופת האומנה עלולים ליצור פערים בחינוך המיני, ובראיונות שנערכו באנגליה עם צעירים שהפכו להורים לראשונה בעת שהיו באומנה עלה שהם למדו על מין ועל יחסים בין שני המינים מחברים או בעצמם. אי לכך התגובה הנפוצה בקרב נערות שגילו שהן בהיריון הייתה הלם, וכחות ממחצית מהנערות הללו קיבלו סיוע כלשהו (Knight et al., 2006). לטענת אנשי מקצוע ההורים האומנים נמצאים בקשר רציף עם המתבגרים ששוהים אצלם, לכן עליהם להקנות את החינוך המיני למתבגרים (Gill et al., 2020; Knight et al., 2006). עם זאת, נטען שההורים לא תמיד מקנים חינוך מיני ראוי, וזאת בגלל התנגדות לשימוש באמצעי מניעה או בגלל חוסר ידע שלהם כיצד לנהל שיחה בנושא זה (Gill et al., 2020). גם מראיונות שנערכו עם הצעירים עלה שכמעט אינם מנהלים שיח העוסק בחינוך מיני ושייח כזה צריך להתקיים עם האדם שהם מרגישים איתו הכי בנוח (Knight et al., 2006).

סיבות נוספות להורות מוקדמת שעלו ממחקרים הן הרצון להיות נאהבים ללא תנאי והרצון לשמור על יחסים רומנטיים. רצונות אלו מיוחסים למיעוט מודלים של יחסים בריאים שחוברים לרקע משפחתי של פרידות, התעללות מינית והזנחה (Aparicio et al., 2015). כמו כן ראיונות שנערכו עם צעירים וצעירות שהפכו להורים לראשונה כשהיו באומנה מלמדים על הפגיעות הרבה של הצעירים הללו המתמודדים עם תחושת בדידות, דחייה מצד המשפחות הביולוגיות ובתוך שירותי הרווחה, חוסר ביטחון, סטיגמה, הדרה חברתית ושוליות. לעיתים התחושות והמצבים האלה הובילו לקושי לתת אמון בזולת. הבידוד וחוסר האמון לא התבטאו רק בתחושת חוסר היכולת לגשת ולקבל מידע ותמיכה בכל הנוגע להיריון אלא גם בהחלטה להמשיך את ההיריון כיוון שהנערות חשו שתינוק יספק חלק מן הצרכים הרגשיים שלהן (Knight et al., 2006). עוד נמצא בספרות המקצועית כי הרצון של נערות באומנה ושל נערות וצעירות בסיכון בכלל להיכנס להיריון או להמשיך בו למרות החלופות הקיימות נובע מהרצון ב'משהו משלהן', מהרצון 'לא להיות לבד בעולם' ומהצורך לחוש שיש 'מישהו להילחם למענו'. ילודה ואימהות בקרב הנערות האלה, שנתפסות בסביבתן כסוטות מן הדרך, יכולות 'להכשיר' אותן ולחזק את תחושת השייכות שלהן ואף את הקשרים המשפחתיים. לכך מתווספים תחושת תיקון שיש בהבאת חיים וכן תפיסות מסורתיות המתנגדות להפלות לצד תפיסת הילד כברכה (חצור-סיון, 2023).

במחקרים איכותניים אחדים נבחנו תפיסת האימהות בקרב נערות-אימהות שילדו בעת שהיו באומנה והבניית האימהות שלהן (Aparicio et al., 2015; Aparicio et al., 2018; Ethier, 2022; Luke & Adams, 2018) ממצאיהם מלמדים שחויית האימהות בקרב הנערות האלה היא מורכבת. מצד אחד, הן מייחסות לאימהות משמעות רבה כי היא כאמור מביאה איתה תחושת ייעוד ומרחיבה את הקשרים המשפחתיים. מצד שני, האימהות מעלה חוויות ילדות קשות ומתאפיינת במאבק (Aparicio et al., 2015). באחד המחקרים נמצא שמערכות היחסים בין הנערות הנמצאות באומנה ובין גורמים שונים משפיעות השפעה עמוקה על המעבר לאימהות, ושהמעבר של הנערות-אימהות האלה להורות יכול לגרום לתנדויות ולשינוי ביחסים החברתיים שלהן (Ethier, 2022).

הנערות-אימהות תיארו כי מצד אחד הן חשו חשכה ויאוש ומצד שני הן חשו פרוצי אור בחשכה ותחושת התחלה. תחושות החשיכה והיאוש יוחסו בעיקר לנסיבות שונות ברקע של הנערות הללו: חוסר פניות וזמינות של ההורים לטפל בהן, דרות-רחוב שחוו גם במובן הפיזי וגם במובן של תחושת בית (מעברים רבים בין בתים של קרובי משפחה ובין השמות באומנה, געגוע להורים ובעיקר לאם), חשש מתמיד ממעברים כשהן עצמן כבר היו אימהות והצורך בביטחון וביציבות (Aparicio et al., 2015; Luke & Adams, 2018), עוני בילדות וגם כאימהות, והתפוררות הקשרים במשפחה ובקהילה שלהן. הנערות-אימהות ציינו כי הן חשו תחושה חזקה של היעדר ושל אובדן (נטישה) (Aparicio et al., 2015). עוד ציינו הנערות-אימהות כי היחסים שלהן עם אימהותיהן משמשים עבורן מקור לשיקוף של יחסי הורות ביחסים שלהן עם ילדיהן וגם גורמים לאבל על אובדן. ממחקרים בתחום זה עולה כי חלק מן הנערות-אימהות חוזרות אל בני המשפחה שהוצאו ממנה כדי למצוא אצלם תמיכה רגשית ומעשית ולעיתים גם דוגמה להורות טובה בקרב אחים או חברים (Ethier, 2022).

אשר לפרצי האור שחשו הנערות-אימהות, אחד מהם בא לידי ביטוי בעובדה שהן למדו כיצד להיות אימהות ובתוך כך הבינו ממה עליהן להימנע בשל החוויות האישיות שלהן וחיפשו מודלים לחיקוי בקרב בני המשפחה המורחבת ומקורות אחרים, אפילו בסרטים. נוסף על כך תיארו הנערות-אימהות המרואיינות תחושה של התחלה חדשה והיא באה לידי ביטוי למשל בחיזוק הקשרים המשפחתיים בזכות העניין שגילו בני המשפחה בילד והרצון שהביעו להיות מעורבים בגידולו (Aparicio et al., 2015).

נקודת אור אחרת שצוינה הייתה הרחבת מעגל התמיכה שלהן בזכות הקשר עם אבי התינוק ועם בני משפחתו. יש לציין כי פעמים רבות הקשרים האלה מתמעטים ומתאפיינים בזוגיות לא טובה המעוררת בקרב הנערות-אימהות דילמה באשר לטובת הילד – האם לעמוד על שלהן ולהראות לאבי הילד שהתנהגותו אינה מקובלת עליהן ולמנוע חשיפה של הילד אליה או שמא בכל זאת להשלים עם ההתנהגות השלילית של האב כדי לשמור על מערכת היחסים בין האב לילד, שהן מעולם לא חוו. אף על פי כן, בני המשפחה של אבי הילד נתפסו לפעמים כמקור לתמיכה בהציעם מקום מגורים זמני ושמרטפות (Aparicio et al., 2015; Luke & Adams, 2018). עוד נמצא שיחסייהן של חלק מהנערות-אימהות עם אב התינוק סייעו להן להתגבר על לחצים הנגרמים מהורות בגיל צעיר, בכרט בנוגע לנגישות למוצרים בסיסיים ולהפוגה מהטיפול העיקרי בתינוק. מנגד, נערות-אימהות אחרות ראו ביחסים עם אב התינוק מקור לטראומה ולאלימות (Ethier, 2022).

עוד נקודת אור שציינו נערות-אימהות הייתה התמיכה שזכו לקבל ממשפחת האומנה (Aparicio et al., 2015). לדבריהן השהות באומנה בעת ההיריון והלידה השפיעה רבות על המסע שעברו. תקופה זו התאפיינה בשילוב של תמיכה ורצון עז לא להיכשל בתפקיד ולמנוע מילדיהן להיכנס למערכת הרווחה (Aparicio et al., 2018), וכן במציאת דרכים לסיים את בית הספר ואף להירשם ללימודי המשך, כיוון שהשכלה נתפסה בעיניהן מקור להעצמה וחשובה לעתיד שלהן ושל ילדיהן (Aparicio et al., 2015). הורים צעירים גם הביעו רצון להעניק לילדיהם חיים טובים מאלה שהיו להם עצמם, הן חומרית הן רגשית, ולשם כך הם משקיעים מאמצים לשינוי דפוסי ההורות המוכרים להם ובכלל זה קבלת החלטות בנוגע להורות כולל סוג אמצעי המשמעת שניקטו, וביצוע פעולות, גם אם אינן אהובות עליהן, כדי לשמש דוגמה אישית לילדיהם ולספק את צורכיהם כראוי – למשל דחיית הזמנות למסיבות כדי לשמור על ילדיהם או הליכה לבית הספר ולעבודה (Luke & Adams, 2018).

נוסף על כך, נמצא כי הנערות-אימהות ראו באימהות התחלה חדשה שבאה לידי ביטוי בתחושת מוטיבציה ומטרה בחיים, בתקוות וחלומות בנוגע לעתיד ובפרט בנוגע ללימודים בקולג', ברצון להקים בית יציב ולהעניק לילדיהן את צורכיהם כראוי, ובאהבת הילדים בזכותה הן חשו בפעם הראשונה אהבה שאינה תלויה בדבר (Aparicio et al., 2015). מחקרים מלמדים על היחסים שנבנים בין הנערות-אימהות לתינוקן ועל ההבנה המתגבשת אצלן שהן תמיד יהיו ביחסים עם התינוק שלהן ויצטרכו לגלות יותר אחריות לשם כך (Ethier, 2022). כמעט כל המרואיינות הרגישו שתחושת האימהות שלהן נבנתה דרך הדאגה היום-יומית לילד, ושאי אפשר ללמוד זאת בשיעור או דרך אחרים. עוד ציינו המרואיינות כי עם הזמן הן חשו יתר רוגע בנוגע לתפקידן האימהי ושהתפקיד גרם להן להרגיש בעלות ערך (Aparicio et al., 2018).

נערות-אימהות פונות לשירותי הרווחה מפני שהן מסתמכות עליהם כדי לקבל תמיכה בהורות. תמיכה זו כוללת קצבה חודשית לסיפוק צורכי הילד הבסיסיים ונגישות לנופשוניים ולדיוור. עם זאת, חלק מהנערות-אימהות ציינו שהפיקוח של שירותי הרווחה הגביל את האוטונומיה שלהן כאימהות טריות, והגבלה זו עשויה להקשות על העצמאות שלהן לאחר תום הסיוע של שירותי הרווחה (Ethier, 2022). זאת ועוד, נמצא כי השהות של נערות-אימהות בסידור חוץ-ביתי עשויה להגביר את הנטל על המעבר לעצמאות בגלל הצורך לארגן לעצמן מקום מגורים בד בבד עם הטיפול בילד. לדברי אנשי המקצוע היעדר האוטונומיה הוא תוצאה של מדיניות ניהול סיכון שיש בה ביקורת מוגזמת על פרקטיקות הורות במקום מתן תמיכה ראוייה (Gill et al., 2020).

מראיונות עם מתבגרים וצעירים עלה שהם ייחסו את התחושה של קבלת תמיכה להימצאותו של אדם שאפשר לסמוך עליו ולהישען עליו לתקופה מסוימת וברמה מסוימת ושיסייע להם בגישה למגוון שירותים. בהתאם לכך, חוויות חיוביות בגישה לשירותים ובקבלתם נקשרו בהימצאותו של אדם שסייע. עוד נמצא כי שינויים תכופים של הגורם המטפל יוצרים חסם לצריכת שירותים בגלל הצורך להכיר בכל פעם מחדש אדם שסייע. עוד נמצא כי שינויים תכופים של הגורם המטפל יוצרים חסם לצריכת שירותים בגלל הצורך לא מסתייעות בשירותים הזמינים עבורן בגלל תסכול שהן חשות מהצורך לספר בכל פעם מחדש את הסיפור שלהן לאנשים חדשים. כמו כן עובדים בשירותי בריאות בארצות הברית הדגישו כי נדרש רצף שירותים דרך ביקורי בית כדי ליצור קרבה בינם ובין הנערות-אימהות, להכין אותן ללידה ולהעניק להן טיפול מעקב אוניברסלי (Gill et al., 2020).

מלבד ההורים הצעירים גם אנשי מקצוע סבורים שהורות בקרב צעירים הנמצאים באומנה מספקת להם תחושה של 'התחלה חדשה' ושל מטרה, ומגבירה בהם את המוטיבציה לגלות יותר אחריות. אנשי מקצוע רבים ציינו שהורות מוקדמת יכולה להניע את הצעירים להתגבר על מהמורות ולשפר את חייהם, ואחרים ציינו שהורות מוקדמת מחזקת את הזהות ומאפשרת הזדמנויות להעניק לילדים חוויות ילדות יקרות ערך שלהם עצמם מעולם לא היו (Gill et al., 2020). עם זאת, נמצא כי שירותי האומנה אינם אופטימיים באשר לסיכויי ההצלחה של ההורים האלה, ויש לכך כמה סיבות: התמודדותם עם אתגרים קשים – כמו שימוש בחומרים ממכרים, מגורים ברחוב ותחושה של חוסר שייכות; קושי של האימהות הצעירות וילדיהן לפתח תחושות של יציבות וביטחון בשל מעברים לא צפויים לאומנה אחרת; וחשש של האימהות שהילדים יילקחו מהן ויועברו לאומנה אחרת (Luke & Adams, 2018). נוסף על כך, נמצא כי אנשי המקצוע הביעו חששות בנוגע ליכולת של ההורים הצעירים לתפקד כהורים טובים בשל היעדר כישורים לקבלת החלטות, אי רצון לקבל הדרכה והתמקדות בקשיי היום-יום שלהם במקום בתוכניות לעתיד. עוד נמצא כי התפיסה הרווחת בקרב אנשי מקצוע היא שההורים הצעירים חסרי הבנה בנוגע לתחומי האחריות והעלויות הכרוכים בהורות בגלל היעדר חוויה בתחומים אלו בילדותם (Gill et al., 2020).

אשר לצרכים של הורים צעירים בזמן הסידור החוץ-ביתי ואחריו, בסקירה של מחקרים שנערכו בארצות הברית, בבריטניה, בקנדה ובאוסטרליה עולה כי אלה הם הצרכים של הורים אלו:

- תמיכה חברתית, רגשית ומעשית – בתקופת המעבר לבגרות צעירים רבים חווים שינויים רבים – קוגניטיביים, רגשיים ופיזיים – לכן הם זקוקים למערכות תמיכה חזקות ולמשאבים כדי להתפתח למבוגרים מצליחים ולהורים טובים. צעירים השוהים בסידור חוץ-ביתי זקוקים לכך אף יותר מצעירים אחרים בשל האתגרים הייחודיים למצבם לצד התמיכה המעטה שיש בחייהם. הרקע של הצעירים האלה פוגע ביכולתם ליצור מערכות יחסים מתמשכות עם מבוגר מהימן ואכפתי ואפילו עם ילדם (Casey family programs, 2018; Gill et al., 2020; Luke & Adams, 2018). סוגיה מרכזית בנושא זה היא מתן אמון. ממחקר שהשתתפו בו נערות-אימהות עולה כי הן זקוקות למישהו שהן נותנות בו אמון כדי לשתף אותו בלחצי ההורות שהן חשות. כמו כן הביעו הנערות הללו את הצורך שמשפחות האומנה יגלו יתר רגישות למצבי הרוח שלהן (Luke & Adams, 2018).
- הדרכה מעשית בהורות – ההורים הצעירים ידעו ממה עליהם להימנע בתור הורים על סמך ניסיונם האישי, אבל לא ידעו מה עליהם לעשות במקום זאת (Luke & Adams, 2018). גם אנשי מקצוע דיווחו שכישורי הורות הם צורך חיוני שיש להקנות להורים צעירים, והמליצו לשם כך על כמה נושאים להדרכה הורית: הכנה ללידה, טיפול בתינוקות, עזרה ראשונה, התפתחות הילד, בריאות הילד, רגישות למצבי רוח ולרגשות של הילד והקניית דרכי משמעת. עם זאת, בהקניית כישורי הורות לאבות יש חסם, והוא המעורבות הנמוכה שלהם בגלל יחסים לא יציבים עם בת הזוג ובלבול בנוגע לתחומי האחריות שלהם. סיבה אחרת למעורבות הנמוכה של האבות היא, כפי שנטען בכמה מחקרים, שבתוכניות מגורים לבוגרי סידור חוץ-ביתי מדירים אבות וקובעים נהלים שמונעים מהם להגיע לבקר. במקרים אחרים אף נטען שהצוותים בתוכניות האלה אינם מודעים לצעירים שהופכים לאבות או לא מעודדים באופן אקטיבי את מעורבותם בגלל דעות שליליות כלפיהם (Gill et al., 2020).
- לימודים ותעסוקה – שני התחומים האלה חשובים לצמצום הדרה חברתית. אומנם ההורים הצעירים האלה נושרים מבית הספר בגלל קשיים בלימודים או בגלל האחריות לילד שלהם, אבל ממחקרים עולה כי אם מעניקים להורים הללו מעונות ותמריצים כספיים, הם מצליחים יותר להשתלב במסגרות לימוד חלופיות (Gill et al., 2020).
- כישורי חיים – ממחקרים עולה כי הורים צעירים זקוקים לכישורי חיים כמו ניהול זמן, תקשורת, פתרון בעיות, ניהול תקציב, ניהול משק הבית, וכן להדרכה כיצד לשלם חשבונות, לערוך קניות ולהשתמש בתחבורה ציבורית (Gill et al., 2020).
- טיפול רגשי – ממחקרים עולה כי הורים צעירים זקוקים לטיפול רגשי הכולל התמודדות עם דיכאון אחרי לידה, ניהול כעסים ולחצים, גמילה מסמים והתערבות בשעת משבר. אנשי המקצוע ממליצים על קבוצות תמיכה של עמיתים לצורך תמיכה הדדית והחלפת עצות. נוסף על כך, מומלצת חונכות עמיתים או מבוגרים, אך היא לא נפוצה (Gill et al., 2020). נערות-אימהות ציינו אף הן שטיפול או ייעוץ רגשי היה יכול לסייע להן, עם זאת הן ציינו את הסטיגמה כלפי חיפוש עזרה מקצועית. עוד הן ציינו כי גישות טיפול מסורתיות פחות – כמו טיפול באומנות – לא ממש נגישות להן, אף על פי שהן יכולות לתרום להן יותר משיטת הטיפול המסורתית שמתבססת על דיבור (Luke & Adams, 2018).
- מעונות לילדים (Gill et al., 2020).

הורים צעירים הנמצאים באומנת הורה-ילד

אומנת הורה-ילד מיועדת להורים שלא חוו חינוך מטפח, ולכן אינם יודעים כיצד להקנות זאת לילדיהם, להורים המתמודדים עם לקויות למידה, להורים מכורים, להורים הזקוקים למקום בטוח ולהורים ללא תמיכה משפחתית או חברתית (Calderdale council, n.d.); (The Fostering Network, 2021).

הורים הנמצאים באומנת הורה-ילד מרגישים לעיתים קרובות שיש עליהם סטיגמה. הסיבה לכך היא שבהשמה מסוג זה יש רכיב של הערכה, ובעטייה הם מרגישים חשופים לפיקוח ולביקורת ללא הרף ושהציפיות מהם גבוהות מן הציפיות מהורים רגילים (Luke & Sebba, 2014). נערות-אימהות ראו בסוג זה של אומנה מסגרת מלחיצה; מקום שבו יצפו בהן וישפטו אותן, ומקום שבו הן יצטרכו להוכיח את המסוגלות שלהן לדאוג לילדן בזמן שהעזרה הרגילה שהן מקבלות פחותה מן העזרה שאימהות צעירות זקוקות לה ומקבלות. תחושת הלחץ פוחתת כאשר הכניסה לאומנה מתרחשת לפני הלידה או כאשר מתקיימת פגישה מקדימה בינן ובין ההורים האומנים. אומנם הנערות-אימהות רגישות לביקורת במסגרת אומנת הורה-ילד, אך בכל זאת הן ציינו שבמסגרת זו יש תקשורת רגישה וחומלת ושהעצות בה נפוצות יותר מביקורת (November, 2020).

אשר ליחסים בין העובדים הסוציאליים ובין הנערות-אימהות, הנערות חשו שהעובדים הסוציאליים שוכטים אותן ושהיחסים ביניהם בעייתיים באופן כללי, וזאת בשל פגישות לא סדירות ביניהם ובינן ובשל היעדר תמיכה (Luke & Sebba, 2014). ממחקר על אימהות-נערות עולה שאימהות אלה רואות בדולות קהילתיות ובאנשי צוות בתוכניות של ביקורי בית אנשים מהימנים, לא שיפוטיים ותומכים אשר יכולים לראות את החוזקות שלהן כאימהות, ולכן מומלץ ששירותי האומנה יתווכו בין האימהות ובין שירותים מעין אלו, ובכך יתגברו על הקשיים שיש ביחסים בין הנערות-אימהות לעובדים סוציאליים. עוד עולה מהמחקר כי בשל הנוכחות החזקה של הטראומה בקרב הורים שהיו באומנה המשפיעה על מערכות היחסים שהם מנהלים, חשוב שעובדים סוציאליים ואנשי מקצוע אחרים שמטפלים באוכלוסייה זו יכירו את הנושא הזה ובעיקר את הדרכים לתמוך בהורים האלה ובהורות משותפת. כמו כן בהינתן מגוון התפקידים שממלאים אבות לילדים שנולדו באומנה והתפקיד שהם יכולים למלא בהתפתחות התקינה של הילד, שירותי הרווחה צריכים לקדם יחסים בריאים בין בני הזוג כולל הדרכה הורית וטיפול משפחתי (Ethier, 2022).

באומנת הורה-ילד מצפים מן ההורים ליטול אחריות מלאה על הילד אלא אם כן הוחלט אחרת. תחומי האחריות הזאת כוללים: הכנת בקבוקים וארוחות לתינוק, הספקה של בגדים וצעצועים וביצוע פעולות בסיסיות כמו לרחוץ את הילד ולכבס את בגדיו (Stockport Family, n.d.). כמו כן עליהם לדאוג לשגרת יום, לקניות, בישולים, תקציב, כביסה וגיהוץ, לשמור על סדר וניקיון של החדר, המטבח והאמבטיה אחרי השימוש בהם, ולהשאיר את החפצים האישיים בחדר שלהם מאחר שההורה האומן לא יכול להיות אחראי להם במקרה של פגיעה. מלבד זאת מצפים מן ההורים הללו להפגין התנהגות טובה, לא לעשן או להחזיק משקאות אלכוהוליים בבית האומנה ולא להשתמש בחומרים ממכרים וכן לשטוף ידיים לאחר עישון ולפני נגיעה בילדם (Calderdale council, n.d.).

3.4 ההורים האומנים: הכשרה, תחומי אחריות וצרכים

בשל ייחודיותה, אומנת הורה-ילד מתאימה להורים אומנים בעלי ניסיון רב באומנה או לאנשים ללא ניסיון באומנה שיש להם רקע במקצועות הטיפול – למשל אחיות טיפות חלב, עובדי סיעוד, עובדי נוער ואנשי הוראה. גם הורה יחיד וגם זוג יכולים להיות הורים אומנים (Fostering North London, n.d.), אך במחקרי הערכה על מודלים של אומנת הורה-ילד נמצא שיעור גבוה של נשים בתפקיד זה, רבות מהן אימהות שכבר גידלו את ילדיהן (Adams & Bevan, 2011; Barth & Price, 2018). ההורה האומן נבדק וצריך לקבל הסמכה לתפקידו זה בהתאם לתקנות. כמו כן עליו להיות רשום בארגון מקומי המפעיל שירותי אומנה או בארגון פרטי המציע שירותי אומנה (Fostering North London, n.d.; Nexus Family Healing, n.d.). כאשר מחפשים השמה לאומנת הורה-ילד, מעדיפים קודם כול הורים אומנים מיומנים ומנוסים שסיימו את ההדרכה מטעם הארגון ושאושרו/הוסמכו להיות הורים אומנים. הורים שאושרו/הוסמכו אך אין להם ניסיון באומנה לא יקבלו השמה כזאת (Calderdale council, n.d.).

אשר לתהליך המיון לאומנת הורה-ילד, ממחקר שערכו לוק ואדמס (Luke & Adams, 2018) באנגליה עולה כי תהליך זה אורך כשמונה חודשים, ונבחנת בו הבקשה לאומנה בידי פאנל של אנשי מקצוע מתחומים שונים ושל אנשים מהקהילה (lay people). לאחר הדיון בבקשה, מגישים חברי הפאנל את מסקנותיהם לשירות המפעיל את האומנה. ההורים האומנים עוברים הדרכה הן לפני האישור/ההסמכה לתפקיד זה הן לאחר שקיבלו את האישור/ההסמכה. כמו כן מקצים להם עובדת סוציאלית שתשגיח עליהם ותתמוך בהם בזמן שהם מקבלים על עצמם את האחריות הכרוכה באומנה ובכל תקופת האומנה (Fostering North London, n.d.). בארצות הברית, באחד הגופים המפעילים שירותים למשפחה וביניהם אומנת הורה-ילד, ציינו כי ההורים האומנים מקבלים הדרכה מיוחדת שתכין אותם לתפקידם לתמוך בהורים שיימצאו אצלם בעת שאלה האחרונים מפתחים כישורי הורות (Los Angeles County Department of Children and Family Services, n.d.). כמו כן בסקירה המתארת מודלים של אומנת הורה-ילד צוין כי באחת התוכניות הפועלות בארצות הברית כל האימהות האומנות המשתתפות בתוכנית חייבות לעבור הדרכה מקדימה של שמונה שבועות והדרכה שוטפת במהלך האומנה וכן להשתתף בקבוצות תמיכה (Barth & Price, 2018).

המטרה של אומנת הורה-ילד היא להעניק להורים וילדים הנמצאים בה את הסיכוי הטוב ביותר לעבור לגור יחד ולהתנהל כיחידה משפחתית מתפקדת. לפיכך על ההורים האומנים לגלות יכולת לסייע להורים הצעירים במגוון היבטים: לפתח כישורי הורות, להתגבר על התנסויות טראומטיות שהם חוו בחייהם וללמוד למה הם זקוקים כדי להיות עצמאיים (The Fostering Network, 2021). בתוך כך מצפים מן ההורים האומנים לייעץ להורים הנמצאים אצלם, לכוון אותם ולסייע להם לטפל בילד דרך הנחיות ישירות או שימוש דוגמה לחיקוי. עוד מצפים מן ההורים האומנים לתת להורים הנמצאים אצלם תשובות לשאלותיהם או להעניק להם תמיכה מעשית – כמו להתלוות אליהם לקבוצות, למרפאה, לקניות או לסייע להם בביצוע משימות בבית (Calderdale council, n.d.; Nexus Family Healing, n.d.). כמו כן מן המחקר על נערות-אימהות הנמצאות באומנה עלתה המלצה ליישם פרקטיקה בשם Relationship-Based Practice. בהקשר של הגיל הרך פרקטיקה זו מקדמת הורות רפלקטיבית שמעודדת את ההורים לשים לב לסימנים שמראה ילדם ומלמדים על צרכיו, רצונותיו ומצב רוחו ולהגיב בהתאם. ההורים האומנים או אנשי המקצוע צריכים להדגים להורים הנמצאים באומנה את הפרקטיקה הזאת באמצעות צפייה משותפת בילד וחקירה במטרה לרכוש יכולת (Ethier, 2022).

ייתכן שההורים האומנים יסייעו להורים הנמצאים אצלם גם בבישול, בניהול התקציב ובפיתוח כישורים שיסייעו להם לדאוג לבריאותם הפיזית והרגשית (self care) (Stockport Family, n.d.). ההורים האומנים צריכים להיות מודעים לרקע של ההורים הצעירים הנמצאים אצלם שיכול להשפיע על היכולת שלהם לטפל בילד; לדאוג לביטחונם ולהתערב כשנדרש; לזהות צרכים ולהפעיל אסטרטגיות שיינתנו להם מענה; לסייע להורים בבניית ההערכה העצמית והכישורים החברתיים שלהם; לתמוך ברווחה הרגשית של ההורים ולאפשר להם קצת זמן חופשי, למשל על ידי שמירה על התינוק (רק בהודעה מראש ועל פי המוסכם בחוזה); לספק חדר מצויד בריהוט הנדרש וגם באמצעי בידור כמו טלוויזיה ווי.פיי; ולסייע בהשגת צעצועים. מלבד זאת על ההורים האומנים לכבד את הרקע של ההורים הנמצאים אצלם במגוון היבטיו – האתני, התרבותי, הדתי, השפתי, המיני, המגדרי והתפקודי (מוגבלות) (Calderdale council, n.d.).

באומנה שנועדה להערכת מסוגלות הורית, ההורים האומנים עובדים בשיתוף עם העובדת הסוציאלית כדי להעריך את ההורה שנמצא אצלם (The Fostering Network, 2021). לשם כך ההורים האומנים צריכים לצפות באופן הטיפול של ההורה בילד ולהעריך אותו. הם נדרשים לתעד את הצפייה שלהם על בסיס יומי או שבועי. התיעוד הזה משותף עם ההורה שנמצא אצלם ויש להעניק לו הזדמנות להגיב על הדברים. לאחר מכן התיעוד מועבר לעובדת הסוציאלית האחראית לילד כדי לסייע בדיון בנוגע להחלטה על עתיד הילד (Calderdale council, n.d.; Stockport Family, n.d.).

בשל מורכבות התפקיד של ההורים האומנים באומנת הורה-ילד, ההורים האלה מקבלים בדרך כלל הדרכה ותמיכה מוגברות כדי להבטיח שהם יבצעו את תפקידם זה בהצלחה ושיש להם הכישורים הנדרשים לכך (Stockport Family, n.d.). ארגונים המפעילים סוג זה של אומנה מציינים שההדרכה להורים האומנים כוללת מגוון נושאים: חיפוש אחר דמות הורה, דרכי התקשרות, לידה שקטה, היריון בקרב מתבגרים, התפתחות הילד, גמילה מסמים, שימוש ההורים במדיה החברתית, טיפול במתבגרים, וגם סוגיות בנושאים כגון תרבות, מוצא אתני, דת, שפה, מגדר ומיניות (The Fostering Network, 2021). נושאים נוספים שיכולים להיכלל בהכשרה הם: העמקת ההבנה של החקיקה ושל העקרונות וההליכים הכרוכים בסוג כזה של אומנה; בחינת ההשפעה של סוג אומנה זה על משפחת האומנה; המידע והכישורים הנדרשים להערכת ההורים בסוג אומנה זה; וזיהוי שירותים ותוכניות פעולה אישיות כדי לתמוך בפרקטיקה מיטיבה (Calderdale council, n.d.).

ממחקרים שכללו ראיונות עם הורים אומנים עולה כי יש פער בין האופן שבו הארגונים המפעילים מציגים את דרכי העבודה עם ההורים האומנים ובין המתרחש בפועל – פער בין הרצוי למצוי. כך למשל, אם אומנת באומנת הורה-ילד שבעברה הייתה מיילדת של נערות וצעירות נתקלה במחסור בהזדמנויות הדרכה ובהיעדר קבוצות תמיכה להורים אומנים. על כן החליטה לערוך מחקר איכותני, ובו לבחון את החוויה של הורים אומנים בסוג אומנה זה (November, 2020). לטענתה, אף על פי שמדובר בתפקיד רגיש הכרוך בעבודה עם משפחות פגיעות, להורים האומנים באנגליה אין כיום הזדמנויות למידה נגישות בנושאים כמו הרווחה הפיזית והרגשית של אימהות שיש להן צרכים מורכבים, כמו היסטוריה של אלימות במשפחה, התמכרויות, בריאות נפשית פרה-נטלית (תקופת ההיריון עוד מלפני רגע ההתעברות) או הפרעות למידה. גם קבוצות תמיכה עמיתים, שיכולות לתרום מאוד להורים, כמעט לא קיימות (November & Sandall, 2020). ההורים האומנים שרואינו לצורך המחקר דיווחו שהם נתונים בלחץ כבד והביעו הערכה רבה לתמיכה המוצעת מצד הורים אומנים אחרים. לטענתם, למרות המסע הרגשי הכבד שהם נושאים, יש מעט

הבנה לעובדה שהם זקוקים לתמיכה רגשית מלבד זו ששירותי האומנה מציעים להם. לרבים מהם יש מעט הזדמנויות למפגש עם הורים אומנים אחרים מאחר שהם מרוחקים זה מזה גאוגרפית וגם נדרשים להשגחה צמודה על ההורים והתינוקות. אומנם המדיה החברתית היא פורמט פופולרי לתמיכת עמיתים, אבל הקבוצות נבדלות ביניהן מבחינת רמת האיפוק המופגנת בהן בנוגע לנושאים הנדונים וכולן כלליות, ואין פורום מומחים (November, 2020).

3.5 אנשי מקצוע המעורבים באומנת הורה-ילד

בשל האתגרים הרבים שמשפחות באומנת הורה-ילד מתמודדות איתם יש צורך לבנות לכל משפחה המושמת באומנה תוכנית כוללת המופעלת על ידי צוות של אנשי מקצוע (Price & Wichterman, 2003). בצוות כזה חברים בדרך כלל ההורה האומן, עובדת סוציאלית, מנהל תיק של המשפחה הנמצאת באומנה, וכל מעורב אחר בטיפול – למשל מטפלים בתחום בריאות הנפש, יועצים בתחום ההתמכרויות, מומחים בהתפתחות הילד, קצין מבחן ועוד. על חברי הצוות לזהות בשיתוף המשפחה הנמצאת באומנה את יעדי הטיפול, לפתח תוכנית משפחתית בהתאם ולמצוא שירותים חיוניים להשגת היעדים (Barth & Price, 2018).

בארצות הברית, הורה שמושם באומנת הורה-ילד נפגש פעמיים עם צוות מקצועי שחברים בו העובדת הסוציאלית המחוזית, מנהל התיק מטעם הארגון המפעיל את שירותי האומנה ואיש צוות נוסף – למשל מומחה לדיור, מטפל בהתמכרות או מאמן אישי (McGhee, 2005). אנשי הצוות צריכים להיפגש על בסיס חודשי כדי לבחון את תוכנית הטיפול. מנהל התיק הוא בדרך כלל מי שאחראי לקביעת הפגישות, והוא גם צריך לתת מענה בעת משברים בין הצדדים. היות שזהו תפקיד אינטנסיבי רצוי שמנהל התיק לא יהיה אחראי ליותר משש משפחות בה בעת (Price & Wichterman, 2003).

ממסכים שפרסמו ארגונים המפעילים אומנת הורה-ילד **באנגליה** עולה כי יש מגוון של בעלי תפקידים ואנשי מקצוע המעורבים בסוג אומנה זה. להלן תיאור התפקיד ותחומי האחריות של אנשי המקצוע הללו:

- אנשי מקצוע בתחום הבריאות – המיילדת אחראית לטיפול בצורכי הבריאות של התינוק והיא אמורה לבקר את האם בביתה בעשרת הימים הראשונים לאחר לידת התינוק ולסייע לה, למשל בהאכלת התינוק ובטיפול בו. אחר כך מעבירה המיילדת את האחריות לטיפול למבקר הבריאות (health visitor), והוא ממשיך לתמוך בתינוק, לטפל בו ולעקוב אחר בריאותו והתפתחותו עד גיל חמש. כמו כן הוא יכול להציע להורים מידע שימושי על שירותים ועל משאבים שזמינים להם (Stockport Family, n.d).
- עובדות סוציאליות – לכל מי שנמצא במסגרת אומנת הורה-ילד – הורה התינוק, התינוק וההורה האומן – מקצים עובדת סוציאלית שאחראית לו.
- העובדת הסוציאלית של התינוק – כאחראית לטיפול בתינוק, הורה התינוק יכול להתייעץ איתה בנוגע להטבות שהוא ותינוקו זכאים להן – למשל הנחה במס, תנאים סוציאליים ודיור. יש להניח שההורה הזה יתוודע אל העובדת הסוציאלית עוד לפני הלידה במסגרת הערכת המסוגלות ההורית. הביקורים של העובדת הסוציאלית מתקיימים במשך ההשמה, ועליה להיות בקשר קבוע גם עם ההורים האומנים (Stockport Family, n.d). באחד הארגונים נכתב שעליה לבקר אצל הורה התינוק פעם בשבועיים ולהתקשר או לשלוח אליו אימייל פעם בשבוע. בביקורים האלה היא צריכה לשוחח עם

הורה התינוק ועם ההורה האומן – עם שניהם יחד ועם כל אחד לחוד – על הסידור ועל שביעות הרצון ממנו. בתוך כך מצפים ממנה לבדוק את החדר שבו מתגורר ההורה עם ילדו, לעקוב אחר ביצוע ההחלטות שהתקבלו בפגישות ובתוכנית העבודה ולוודא שכל הצרכים של הורה התינוק מזהים ונענים מיד. כמו כן אחרי כל ביקור כזה עליה לעדכן את התוכנית (Calderdale council, n.d.). במקרה שיש בו הליך משפטי העובדת הסוציאלית נוכחת גם בדיונים המתנהלים בבית המשפט, ובאחריותה להסביר להורה התינוק על הליך זה ועל סידורי האומנה. במקרה של השמה מתוכננת (בניגוד למצב שבו החלטת בית משפט מחייבת למצוא סידור מידי להורה ולילד), על העובדת הסוציאלית לארגן ביקור של ההורה בבית משפחת האומנה כדי לערוך היכרות מוקדמת עם ההורים האומנים ולשתף בחששותיו. בתוך כך על העובדת הסוציאלית להכין את הורה התינוק לפגישה ולהסביר לו מי ישתתף בה ומה יהיה תוכנה: כיצד הסידור יתנהל, איזו תמיכה הוא יקבל, מהן הציפיות ממנו, סידורי הקשר עם בן הזוג ועם בני משפחה ומשך הסידור, דבר התלוי בנסיבות ובהתקדמות של ההערכה. על העובדת הסוציאלית לתעד בכתב את השיחה המתקיימת בפגישה זו ולתת עותק להורה התינוק בסיומה. כמו כן בפגישה ניתן להורה חוזה שמפרט כיצד תתרחש ההערכה, כיצד הוא ידע מה הוא עושה כראוי ובמה נדרש שיפור ויותר תמיכה וסיוע (Stockport Family, n.d.).

- העובדת הסוציאלית של ההורים האומנים – לעיתים היא גם נקראת העובדת הסוציאלית המפקחת (supervising social worker). תפקידיה הם לבדוק עם ההורים הללו אם ההשמה מתאימה להם ואם יש דרישות נוספות להתייחס אליהן (Fostering North London, n.d.), לפקח על עבודתם, לתמוך בהם עצמם, לסייע להם לספק שירות איכותי (Calderdale council, n.d.; Stockport Family, n.d.) ולפתח את כישורי ההערכה שלהם (Fostering North London, n.d.). לשם כך עליה לבקר בבית משפחת האומנה בתדירות גבוהה (פעם בשבוע או בשבועיים), להבטיח שיש להם כל המידע הנדרש להם ושהם מבינים מה נדרש מהם מתוקף תפקידם. כמו כן עליה לדאוג שלהורים האומנים יש נגישות להדרכה והזדמנויות להתפתחות וגם לוודא שהם יודעים מהן הזכויות שלהם מבחינה כספית (Calderdale council, n.d.; Fostering North London, n.d.). העובדת הסוציאלית של ההורים האומנים מארגנת ומנהלת את פגישות התכנון לפני ההשמה ואת הפגישות החודשיות במהלך תקופת האומנה ונותנת מענה כאשר מתגלות בעיות (Fostering North London, n.d.).
- העובדת הסוציאלית של הורה התינוק – כאמור לעיל, להורים צעירים שמטופלים ברשויות הרווחה יש עובדת סוציאלית משלהם. לעיתים היא מכונה יועצת אישית (personal advisor). היא אינה משתתפת בקבלת החלטות הנוגעות לילד, אך יכולה לסייע בפגישות המתקיימות בנושא זה ולייעץ בעת קבלת החלטות בנוגע להורה ולילד (Stockport Family, n.d.).
- משגיחה על הילד (children guardian) – עובדת סוציאלית שמתמנה מטעם בית המשפט כדי לייצג את הילד במהלך התהליך. היא נפגשת עם ההורים כדי להסביר את התהליך ומה צפוי להורה ולילד. היא גם מכינה דוח לבית המשפט, ובו היא מציגה את נקודת המבט שלה על התוכניות המתוכננות לילד (Stockport Family, n.d.).
- מפקח מטעם השירות המפעיל שתפקידו לעקוב אחר ההשמה והיציבות שלה (Stockport Family, n.d.).

3.6 דוגמאות למודלים של אומנת הורה-ילד

מסקירה של תוכניות טיפול משפחתי משותף (shared family care) (Barth et al., 2023) עולה שברחבי העולם יש רק תוכניות מעטות שיכולות להיכלל בהגדרה של אומנת הורה-ילד. לצורך הסקירה פנו הכותבים ל-13 קבוצות בין-לאומיות של חוקרים בתחום של אומנה ופנימיות ולקבוצות של אנשי מקצוע בארצות הברית והפיצו להם שאלון קצר שנועד לאסוף מידע על כל תוכנית קיימת מסוג טיפול משפחתי משותף, על הספרות הרלוונטית לנושא זה ועל כל עניין אחר שיש לשקול בתחום זה. 29 אנשים השיבו לשאלון זה, רובם חוקרים, ומתשובותיהם התקבל מידע על 46 תוכניות בסך הכול שיכולות להיכלל בסוג התוכניות הזה. אחרי ניתוח המידע על התוכניות הללו נמצא כי רק 23 תוכניות מן התוכניות הללו עמדו בקריטריון של טיפול משפחתי משותף, אבל כמעט כולן היו במסגרת מוסדית – דוגמת יחידת האימהות בבית שבתי לוי – או במסגרת טיפול נפשי אינטנסיבי שמוענק להורה במוסד, דוגמת בית חולים. עם זאת, לא נכללו בסקירה זו תוכניות קצרות טווח שנועדו להערכת המסוגלות ההורית ולהחלטה אם הילד יישאר אצל ההורים. תוכניות כאלה נפוצות באנגליה והיו יכולות להגדיל את מספר התוכניות שיכולות להיכלל בהגדרה של אומנת הורה-ילד.

להלן פירוט של התוכניות שנסקרו בספרות המקצועית.

בקנדה פועלת התוכנית LIFE – Live-In Family Enhancement, המיועדת למשפחות שילדיהן נמצאים בהשגחת שירותי הרווחה ושרוצות להתאחד מחדש. בתוכנית זו ההורים והילדים מושמים במשפחת אומנה למשך 8-12 חודשים ומקבלים מגוון מענים, כולל אימון ותמיכה בהורות שבעה ימים בשבוע. כמו כן במסגרת התוכנית ההורים יכולים לקבל מגוון של מענים: הדרכה הורית מבוססת תיאוריית ההיקשרות; סדנה בניהול כעסים; התערבות למניעת חזרה להתמכרות; סיוע בהשתלבות בתעסוקה; סיוע בתזונה ובניהול תקציב משק הבית; תמיכה בבעיות בבית הספר או במעון ועוד. המטרות של התוכנית הן: לסייע להורים ליצור שגרה, לרכוש פרקטיקות הוריות, לבנות אמון, להרחיב את מעגל התמיכה דרך שיקום מערכות יחסים, ולסייע בניהול משק הבית ובהשגת דיור והכנסה בטוחים. ההורים האומנים מקבלים הוצאות אש"ל והמשפחה הנמצאת באומנה מקבלת קצבה משפחתית להוצאות מזון שמיועדת למשפחות מעוטות יכולת (Barth et al., 2023). במחקר הערכה בתחום הנדון נמצא שבשנים 2008-2015, 27 משפחות שהיו בהן 39 ילדים קיבלו מענה במסגרת התוכנית. עוד נמצא כי 75% מהילדים שמשפחותיהם סיימו את התוכנית נשאו עם משפחתם ולא חזרו לסידור חוץ-ביתי (Deane et al., 2018).

בארצות הברית פותחו ב-1997 תוכניות מסוג אומנת הורה-ילד בכמה מחוזות בקליפורניה ובקולורדו ופיתוחן לווה במחקרי הערכה (McGhee, 2005; Price & Wichterman, 2003). כמה מהן הפסיקו לפעול מאז עקב בעיות מימון. הגורמים שהיו שותפים לפיתוח התוכניות הללו הם: מרכז המשאבים הלאומי לסיוע לתינוקות נטושים (The National Abandoned Infants Assistance Resource Center (AIA)), בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת ברקלי, שירותי רווחה הפועלים במחוזות האלה וארגונים קהילתיים. התוכניות נבדלות זו מזו אבל יש בהן כמה רכיבי מפתח משותפים: חניכה (מודל לחיקוי), התאמה קפדנית בין הורה התינוק להורה האומן, חוזה המסדיר את הזכויות של כל המעורבים באומנה ואת תחומי האחריות שלהם, צוות תמיכה למשפחה, שירותים עוטפים ותוכנית שיקום (Price & Wichterman, 2003). ההשמה בתוכנית מסוג זה יכולה להיות במעורבות בית המשפט

או בלעדיה. כמו כן היא מיועדת למשפחות שילדיהן הוצאו מן הבית וגם למשפחות שילדיהן לא הוצאו מן הבית קודם לכן. התוכנית מסייעת להורים להתגבר על חסמים שהקשו עליהם להעניק לילדיהם בית יציב ובטוח, למשל הורים שגדלו בבית מזניח ומתעלל ושלא חוו מעולם הורות טובה, לכן הם מתקשים להיות כאלה בעצמם. ההורים האומנים צריכים להיות יציבים מבחינה כלכלית, ועדיף שיהיו מועסקים ומורשים לעסוק באומנת הורה-ילד. התוכנית נמשכת חצי שנה. כל הצדדים הנוטלים בה חלק נפגשים פעם בחודש כדי לבחון את ההתקדמות ולערוך התאמות בתוכנית הטיפול. בתום התוכנית הזאת המשתתפים ממשיכים לתוכנית שיקום שנמשכת חצי שנה, ואחר כך מעניקים להם תמיכה בתחום הדיור במשך שנה (McGhee, 2005). בשנים 1997-2001 הושמו 84 משפחות במשפחות אומנות: 49 מהן סיימו את התוכנית, 31 פרשו לפני השלמת התוכנית (משתי סיבות עיקריות: לא צייתו לכללי התוכנית או בחרו לעזוב) וארבע משפחות עוד השתתפו בתוכנית בעת כתיבת המאמר. בקרב המשפחות שסיימו את התוכנית, במרבית המקרים עמדה בראש משק הבית אישה ומספר הילדים הממוצע היה 1.7. הגיל הממוצע של ההורים היה 27 ושל הילדים – 4. מרבית ההורים (שעליהם נאספו נתונים) היו דרי-רחוב, התגוררו בבתי מעבר, בטיפול מוסדי או אצל חברים או קרובי משפחה. בתום התוכנית 71% מהם עברו לבית משלהם, והיתר עברו לגור עם קרובי משפחה או בבתי מעבר. מתוך 32 משפחות שמספר הילדים בהן עמד על 58 שהושמו בין השנים 1998 ל-2001 בהשמות בקליפורניה, 20 משפחות (33 ילדים) סיימו בהצלחה את התוכנית. בזמן ביצוע ההערכה 15% מן הילדים חזרו לאומנה. חלק מן המשפחות עוד היו בהשמה בעת ביצוע המחקר (Price & Wichterman, 2003).

נוסף על התוכניות האלה, קיימות בארצות הברית כמה סוכנויות אומנה המציעות אומנת הורה-ילד. להלן שתי דוגמאות:

Nexus Family Healing – ארגון לרווחת הילד הפועל במינסוטה ומפעיל אומנת הורה-ילד עבור הורים שעלולים לאבד את ילדיהם, וזאת על פי התפיסה שבני המשפחה צריכים להישאר יחד ויש להעניק להם תמיכה נרחבת ומעטפת שירותים כדי לאפשר זאת. לפיכך המשפחה כולה מושמת במשפחת אומנה מורשית ומיומנת, וההורה האומן מדגים מודלים להורות בריאה ומסייע בהדרכת ההורים לשמור על ילדיהם בטוחים, בריאים ומטופלים היטב.

Nuevo Amanecer Latino Children's Services – ארגון שפיתח תוכנית לאומנת הורה-ילד לנערות ונערים שילדיהם אינם בהשגחת בית משפט במטרה לחזק את הביטחון ואת העצמאות של ההורים. השירותים והתמיכה הניתנים בתוכנית כוללים: פיתוח הכישורים הנדרשים להורים כדי להעניק לילדיהם בית בטוח, יציב וקבוע, עבודה עם ההורים על כל היבטי החיים, מערכות יחסים, פתרון בעיות, אחריות אישית ובניית כישורים, קישור ההורים למבוגרים שיוכלו לתמוך בהם ולמשאבים חיוניים ודיון באפשרות להאריך את האומנה.

בבריטניה פועלות סוכנויות אומנה ארציות שמציעות סוגי אומנה מיוחדים וביניהם אומנת הורה-ילד. שלא כמו בארצות הברית ובקנדה – שבהן מתמקדים בשימור המשפחה או באיחודה מחדש, ולכן מציעים השמה באומנת הורה-ילד להורים בגילים ובשילבי חיים שונים – בבריטניה מתמקדים בהערכת המסוגלות ההורית או במניעה של הוצאה מן הבית. לכן נראה שמרבית התוכניות לאומנה זו מיועדות לנערות-אימהות. להלן דוגמאות לסוכנויות אומנה הפועלות בבריטניה:

Foster Wales היא רשת ארצית ללא מטרת רווח למתן שירותי אומנה בוויילס. היא מציעה אומנת הורה-ילד להורים צעירים שחסרים להם התמיכה והכישורים להיות הורים טובים ושיש חשש שילדם יוצא מן הבית. מטרת התוכנית היא לתמוך בהם ולהדריך אותם ברכישת כישורי הורות.

הקונסורציום של צפון לונדון לאימוץ ואומנה (NLAF) הוא שותפות של שישה רבעים בצפון לונדון המציעה אומנת הורה-ילד לצורך הערכת המסוגלות של ההורה במקרה שיש לו תינוק או ילד בגיל הרך הנמצא בסיכון להוצאה מן הבית. ההשמה באומנה נמשכת שלושה חודשים.

The Fostering Network היא רשת ארצית בבריטניה התומכת בשירותי אומנה. מהאתר שלה עולה שמוצעים בה שלושה מודלים של אומנת הורה-ילד: (1) השמה לפני לידה כדי לסייע לאם להתכונן ללידה; (2) השמה שנועדה להעריך את יכולת ההורה לדאוג לילדו; (3) השמה שנועדה לתמוך בהורה בגידול ילדו או להציע מקום מגורים מוגן. בדרך כלל מדובר בנערות בהיריון או יולדות אך גם גברים יכולים לשהות באומנה מסוג זה. לרוב ההשמות הללו מוגבלות לארבעה חודשים.

Stockport Family היא סוכנות המציעה אומנת הורה-ילד. ברוב המקרים אומנה זו נועדה לנערות-אימהות שזקוקות לתמיכה כדי לפתח כישורי הורות. אומנם בדרך כלל האומנה מתרחשת אחרי הלידה, אבל לעיתים משבצים באומנת הורה-ילד תינוקות שגדלו מעט. האומנה יכולה להיות בהסכמה של ההורה, אבל במרבית המקרים היא נעשית בעקבות החלטה המתקבלת בבית המשפט בשל דאגה לביטחון הילד ולשלומו. מטרת ההשמה היא לתמוך בהורה בזמן שהוא מפתח כישורי הורות וכן להעריך את המסוגלות ההורית שלו.

בשנים הראשונות להפעלת אומנת הורה-ילד באנגליה נערכו כמה מחקרי ההערכה לסוג אומנה זה. כך למשל, מרטין ודיוויס (Martin & Davies, 2007) בחנו את תוצאות אומנת הורה-ילד בקרב 39 השמות שהתרחשו בין ינואר 2005 לאוגוסט 2006 במערב סאסקס. בכל ההשמות הללו עלה לפני שלב ההשמה החשש באשר ליכולות ההוריות של האימהות וזאת מסיבות שונות: הגנת הילד, חוויות הילדות של האימהות, היעדר רשתות תמיכה לאימהות, דיור וקשיים רגשיים. במחקר נמצא כי ב-78% מההשמות החשיבו העובדות הסוציאליות את איכות ההשמה כטובה או טובה מאוד, אך רק ב-55% מהן הצליחו לעמוד ביעדי ההשמה במלואם או בחלקם. כמו כן בתקופה שנבחנה כ-80% מהאימהות והתינוקות הופרדו. ההחלטה להוציא את הילד מחזקת אימו יוחסה לסוגיות של היקשרות, לכישורי הורות דלים ולהיות ההורה מעל גיל 18. עוד נמצא כי אימהות שטופלו בעצמן בשירותי הרווחה היו בסיכון גבוה יותר מאימהות אחרות לחוות הפרדה בין ובין ילדן. גורמים הקשורים לילד שתרמו להפרדה בינו ובין אימו היו מספר ההשמות שהילד כבר חווה, גיל צעיר (מתחת לשישה שבועות) ואחאים שהוצאו מן הבית בעבר.

מחקר הערכה נוסף בנושא הנדון ערכו דונלי ורייט (Donnelly & Wright, 2009 מצוטט אצל The Child Psychology Service, n.d) בבריטון. במחקר השתתפו 61 הורים וילדים שהושמו באומנת הורה-ילד בין אפריל 2004 לאפריל 2008. משך האומנה היה בין שבועיים ל-21 חודשים, והזמן הממוצע של האומנה היה שישה חודשים. במחקר זה נמצא שקצת יותר ממחצית מההשמות הסתיימו בשיקום ושגיל ההורה השפיע על הצלחת ההשמה: סיכויי השיקום של הורים מתחת לגיל 20 עמדו על 36% והיו נמוכים מסיכויים אלו בקרב הורים מעל גיל 20.

מחקר שלישי ערכו אדמס וביבן (Adams & Bevan, 2011) ובו רואיינו שמונה אימהות אומנות ושלושה ארגונים המפעילים שירותי אומנה התבקשו למלא שאלון קצר. במחקר זה נמצא שבעת ביצוע המחקר היו מעט מאוד השמות מסוג אומנה הורה-ילד בלונדון ושהארגונים המפעילים לא הציעו פיקוח מסוים או הדרכה להורים האומנים. האימהות האומנות ציינו שהן זקוקות להדרכה על התפקיד ולהבהרה בנוגע לתחומי האחריות שלהן; הערכת המסוגלות ההורית או תמיכה. נוסף על כך ציינו האימהות הללו שהן זקוקות לקבוצות תמיכה. החוקרים הסיקו שאפשר להגיע לתוצאות טובות בהשמה מסוג אומנת הורה ילד, אך נדרשים בה שיפורים – למשל מיון וסינון של ההורים האומנים המתאימים לסוג זה של אומנה, זיהוי האימהות שיכולות להיתרם מסוג זה של אומנה, כתיבת חוזה מחייב בין כל הצדדים המעורבים באומנה, תוכנית טיפול ברורה הכוללת מעקב, הזדמנויות לרכישת השכלה ותמיכה לאחר העזיבה את משפחת האומנה.

4. פרקטיקות מיטביות להפעלה של אומנת הורה-ילד

כאמור, המחקר על אומנת הורה-ילד מצומצם מאוד; לא נמצא מחקר שעלו ממנו מסקנות חד-משמעיות בנוגע לתוצאות ההתערבות, ואין מחקרים שכללו השוואה בין אומנת הורה-ילד ובין סידורים חוץ-ביתיים אחרים. כמו כן לא נבחנו יתרונות הסידור הזה מבחינת עלות-תועלת (Barth et al., 2023). לפיכך הראיות שעלו מהמחקרים בתחום זה ושיש ביכולתן לזהות את הפרקטיקות התורמות להצלחת ההשמה מוגבלות מאוד (Luke & Sebba, 2014). עם זאת, במחקרים ובסקירות שהתמקדו בסוג אומנת זה ובמודלים דומים לטיפול משפחתי משותף בכל זאת נמצא מידע על הרכיבים הבולטים בתוכניות מסוג אומנת הורה-ילד, על אופן ההפעלה הרצוי שלהן ועל הגורמים שביכולתם להשפיע על התוצאות של תוכניות אלה – למשל איכות ההורים האומנים והאומנה, התאמה בין המשפחה האומנת להורים שמושמים אצלה, הכנה וליווי וכן השירותים והתמיכה הזמינים להורים. להלן פירוט של הפרקטיקות המיטביות להפעלת אומנת הורה-ילד:

התאמה בין המשפחה האומנת ובין ההורים שמושמים אצלה והיכרות מקדימה: זהו אחד מגורמי ההצלחה של השמה באומנת הורה-ילד והוא תלוי בכמה גורמים: רצון האם בהשמה, התפיסה שלה שסידור זה טוב בשבילה, מידת ההתאמה של המשפחה האומנת לאם זו (Adams & Bevan, 2011), וטיב הקשר המתפתח בין הצדדים (Luke & Sebba, 2014). לשם כך, חשוב לדאוג להכנה מקדימה ובמסגרתה לנקוט את הצעדים האלה: לקיים כמה פגישות בין הצדדים הנוטלים חלק באומנה לצורך בדיקת ההתאמה (Price & Wichterman, 2003), להעניק מידע כתוב בנוגע למאפייני האומנה והציפיות מכל אחד מהצדדים ולערוך פגישת הכנה שבה יידונו כל ההיבטים של סידור זה ותינתן הזדמנות להכיר (Barth & Price, 2018; Donnelly & Wright, 2009) (cited in The Child Psychology Service, n.d.; Luke & Adams, 2018; November & Sandall, 2020). בתוך כך מומלץ לקיים פגישה אחת במשרד, פגישה אחת בבית המשפחה האומנת ולהזמין את האם שמועמדת להשמה לשהות לילה אחד בבית המשפחה האומנת (Barth & Price, 2018). מכגש מקדים ואפילו לינה בבית המשפחה האומנת עוד לפני הלידה יכולים לסייע לשני הצדדים להתמודד ביתר הצלחה עם הקשיים שעלולים לעלות ולהפחית לחץ (November & Sandall, 2020). גם מידע על ההורה יכול לסייע להורה האומן להרגיש בטוח יותר בתפקידו (Price & Wichterman, 2003). עם קבלתה של ההחלטה על השמה יש לנסח הסכם, ובו לפרט את הזכויות ואת תחומי האחריות של כל הצדדים הנוטלים חלק בסידור האומנה, ועליהם לחתום עליו, אם הם בגיל 12 ויותר. בגלל החשיבות של תיאום הציפיות בין הצדדים וההיכרות, תוכניות מסוג אומנת הורה-ילד אינן מתאימות להשמות במצבי חירום (Barth & Price, 2018).

הגדרת תפקידים ברורה: שני הצדדים הנוטלים חלק באומנה עלולים לחוש אי-נוחות מסידור זה, ויש בו תחומים רבים שיכולים ליצור קונפליקט (Luke & Adams, 2018). כך למשל נוכחות של מבוגר אחר בבית והצורך להשגיח כל הזמן עלולים לעורר לחץ (November & Sandall, 2020). לכן חיוני להגיע להסכמה בנוגע לתחומי האחריות של ההורה האומן ובנוגע לתמיכה שלו בהורה השווה אצלו (Luke & Sebba, 2014) ולהגדיר כמה כללי יסוד בנוגע לשגרה היומית – למשל האחריות לטיפול בילד, האחריות הכלכלית לצורכי הילד, שמרטפות, הזמנת אורחים והגורמים שלהורה וליילד יש קשר עימם (Luke & Adams, 2018). עובדת סוציאלית מוכשרת ומיומנת ותוכנית טיפול מובנית חיוניים להצלחת הסידור הזה כי הם מבהירים את תחומי האחריות של כל צד

הנוטל חלק באומנה ואת הכללים בנוגע לקניות, בישולים, שמרטפות ופרקטיקות הוריות רגישות תרבות. היעדר בהירות בנושאים אלה הוא הסיבה העיקרית לכישלון בהשמות מעין אלה (Adams & Bevan, 2011; November & Sandall, 2020). נוסף על כך, חשוב שהמשפחות יפתחו את מסמך ההסכם ביניהן ויבחנו אותו יחד כדי ששני הצדדים ירגישו נוח בנוגע לזכויות, לחובות, לציפיות ולכללים הכתובים בו. אם יעשו כן, יפחת הסיכוי לקונפליקטים ולחוסר הסכמה שיכולים להתגלות בין אנשים החיים תחת קורת גג אחת (Price & Wichterman, 2003).

מעורבות ההורים: חשוב לשתף את ההורים המושמים בהחלטות הנוגעות להשמה ולתוכנית הטיפול המיועדת להם (Luke & Sebba, 2014). בראיונות שנערכו עם אימהות המושמות באומנת הורה-ילד הן ציינו את החשיבות של תקשורת מעצימה. חלקן חשו כי זו הפעם הראשונה שהיו להן יחסים יציבים עם מבוגר תומך והן פרחו, ואילו אחרות ציינו כי הייתה להן חוויה שלילית מאוד. תחושה זו של האימהות הייתה קשורה למידת הפולשנות והרגישות שהן ייחסו להורה האומן בתקשורת עימן. קושי אחר שהעלו אימהות אלו הוא אי ידיעתן בנוגע למה שההורים האומנים כותבים עליהן לצורך הדיווח לעובדת הסוציאלית ולבית המשפט. בהשמה מסוג הערכה ההורים האומנים צריכים לתעד את ההתנהלות של האם עם הילד ולתאר את ההתנסות, וארגונים המפעילים אומנה מסוג זה ממליצים להורה האומן לשתף בקביעות את היומן עם ההורה הנמצא באומנה ואף לאפשר להורה להגיב על המידע המתועד ביומן בפגישות השבועיות (Stockport Family, n.d.). אף כי מחקרים מראים ששיתוף היומן עם ההורה הוא פרקטיקה מיטיבה, ישנם מחקרים המלמדים שלא כל ההורים האומנים נקטו פרקטיקה זו (November & Sandall, 2020).

הורים אומנים איכותיים: כדי שההורים האומנים יבצעו היטב את תפקידם עליהם להתמודד עם קשיים לא מעטים: אימהות שהן גם מתבגרות וזקוקות לדמות הורה שיציב גבולות; שיטות הורות שאינן מקובלות עליהם; וחיים במציאות שאין להם שליטה עליה (Adams & Bevan, 2011). כמו כן רבים מההורים חוו התעללות והזנחה וחוסר יציבות, והם מסכימים להשמה באומנת הורה-ילד רק מפני החשש שייקחו להם את הילד. בשל המצב הזה הם עלולים להיות חרדתיים וכעוסים ולא פתוחים לקבלת עצה או הכוונה, וההורים האומנים צריכים ללמוד כיצד לייעץ להורים המושמים ברגישות ובסבלנות ולנסח את עצתם בלי לגלות התנשאות. מצד אחד על ההורים האומנים להציב גבולות מקצועיים, ומצד שני עליהם לגלות חמימות ודאגה כלפי ההורים המושמים ולשמש מודל לחיקוי כדי לסייע להם לרכוש את הכלים להיות הורים טובים. נוסף על כך, על ההורים האומנים לדאוג כל הזמן לבטיחותו של הילד, לקבל החלטות ברוע, בביטחון ובאובייקטיביות ולנהוג באסרטיביות מול ההורה כשצריך. ההורים האומנים צריכים לתמוך בהורה ולסייע לו לשפר את כישורי ההורות שלו בלי לקחת את תפקידו, גם אם לשם כך עליהם להנמיך את הסטנדרטים שלהם. כנות היא גם פרקטיקה חשובה ועליהם לדעת כיצד לתת להורה משוב על הצלחותיו ועל מה שעליו לשפר וכן להיות מסוגלים לקבל את ההחלטה הנכונה, גם אם היא כרוכה בהוצאת הילד מחזקת הוריו (Luke & Adams, 2018).

הדרכה של ההורים האומנים: בגלל מורכבות התפקיד וכדי שאומנת הורה-ילד תהיה איכותית צריך להעניק להורים האומנים הדרכה, ובה להקנות להם כלים להתמודדות עם המורכבות של ההורים הצעירים ושל הטיפול בתינוקות שלהם (November & Sandall, 2020). היכולת של ההורים האומנים לזהות את הצרכים של ההורים הצעירים ושל התינוק גם יחד ולתת להם מענה מתאים היא אחד מגורמי ההצלחה של התוכנית. אימהות אומנות ציינו בראיונות עימן את הצורך לקבל הדרכה בנוגע לתפקיד זה. עוד ציינו האימהות האלה כי עליהן להבין אם הן אמורות להעריך את המסוגלות ההורית של האימהות המושמות אצלן או

לתמוך בהן, ואם כן, כיצד (Adams & Bevan, 2011). נוסף על כך עלה ממחקרים כי ההורים האומנים צריכים להיות בעלי ידע בהתפתחות הילד, בטיחות הילד ומשמעת; בעלי עניין ויכולת לעבוד עם מבוגרים; בעלי הבנה בסוגיות כמו התמכרויות, אלימות במשפחה ולקויות התפתחותיות; ובעלי נכונות לעבוד בצוות רב-מקצועי. תפקיד מורכב זה מחייב מיון זהיר, הכשרה מקדימה, ליווי שוטף, תמיכה ופיקוח אינטנסיביים (Barth & Price, 2018). באחד המחקרים העלו ההורים האומנים צרכי הדרכה בנושאים האלה: עידוד היריון בריא, הכנה ללידה וליווי בלידה, התקשרות הורה-ילד, הנקה ושינה יחד, בריאות הנפש של אימהות, המורכבות של נשים המתמודדות עם הוצאות חוץ-ביתיות סדרתיות, שימוש בסמים של אימהות והשפעה של שימוש בסמים או אלכוהול על ילודים, ואלימות במשפחה. הם גם הביעו רצון ללמוד כיצד לשתף עם ההורים את היומנים בצורה חיובית ודרכי עבודה עם אבות, עם זוגות ועם הורים שמתמודדים עם לקויות למידה או אוטיזם. כמו כן צוין כי חיוני ללמד את ההורים האומנים כיצד לווסת את ההתערבות שלהם: להימנע מהתערבות יתר כדי לאפשר להורים המושמים לפתח את ההורות שלהם בלי להרגיש שהם במבחן ולהתערב בעת הצורך כדי להעניק הדרכה הורית מיטיבה או להעיר על דפוסים של הורות לא טובה (November & Sandall, 2020).

תוכנית כוללנית וצוות מקצועי מתכלל: בשל האתגרים הרבים שהמשפחות המושמות באומנה מתמודדות איתם יש צורך בתוכנית כוללנית המופעלת על ידי צוות של אנשי מקצוע (Price & Wichterman, 2003). על חברי הצוות הזה לעבוד עם המשפחה על זיהוי יעדים, לפתח תוכנית משפחתית ולמצוא שירותים חיוניים להשגת היעדים שזוהו (Barth & Price, 2018). בפגישה הראשונה חברי הצוות צריכים לסייע לבני המשפחה להציב מספר מוגבל של יעדים ריאליים. בתוכנית העבודה יש להגדיר גם את מסגרת הזמן, את הצעדים הנדרשים כדי להשיג את היעדים ומה התפקיד של כל איש מקצוע בתהליך הזה. חברי הצוות צריכים להיפגש על בסיס חודשי ובתוך כך לבחון את ההתקדמות ולערוך התאמות נדרשות. מנהל התיק מטעם הארגון המפעיל את שירותי האומנה הוא בדרך כלל מי שאחראי לקביעת הכגישות, והוא גם צריך לתת מענה בעת משבר בין הצדדים. לכן בדרך כלל הוא מגיע לבית משפחת האומנה פעם בשבוע והוא זמין להם בכל עת. בגלל אינטנסיביות התפקיד שלו רצוי שמנהל התיק לא יהיה אחראי ליותר משש משפחות בו-בזמן (Price & Wichterman, 2003).

עובדת סוציאלית קבועה: אחת הסוגיות שעלו במחקר היא התחלופה של העובדות הסוציאליות. מאחר שההורים הזקוקים לאומנת הורה-ילד מתקשים לתת אמון ולבנות יחסי אמון, יש חשיבות רבה לנוכחות של עובדת סוציאלית קבועה במהלך כל תקופת ההשמה שלהם. אם יש עובדת סוציאלית אחת לאם ולילד, גדל הסיכוי להשגת יציבות באומנה (Donnelly & Wright, 2009). מצוטט אצל (The Child Psychology Service, n.d). עוד נמצא כי תכנון יעיל של תוכנית הטיפול ועובדת סוציאלית טובה וקבועה מסייעים להצלחת ההשמה, מאחר שתוכנית טיפול מסודרת וברורה מבחירה את התפקיד ואת תחומי האחריות של כל צד, ועובדת סוציאלית קבועה מסייעת לבניית יחסי אמון בין האם הצעירה ליתר המעורבים (Adams & Bevan, 2011).

מענים משלימים: מהמחקרים עולה החשיבות של מתן מענים משלימים להשמה, מכיוון שהם מגדילים את סיכויי ההורים המושמים לצאת לחיים עצמאיים ובכך תורמים להצלחת ההשמה. האפשרות של ההורה להמשיך ללמוד בעת ההשמה או להשתלב במסגרת לימודים חלופית חזרה וצוינה בראיונות שנערכו במחקרים בתחום הנדון (Adams & Bevan, 2011; Luke & Adams, 2018). מענה אחר שחיוני להצלחה של ההורים המושמים באומנה הוא דיור, מאחר שרבים מההורים האלה הם דרי רחוב או שאין להם דיור ראוי. בתוכניות מסוג אומנת הורה-ילד מוצעים פתרונות מגוונים לצורך זה – למשל בתי מעבר או העסקת מומחה לדיור שמסייע להורים לאחר חודש בבית האומנה בנושאים האלה: סיוע בניקוי חובות, חיפוש דיור בר השגה ושליחת הצעה לדיור זה, הקניית

כלים שיסייעו להורים להיות שוכרים אחראים ובניית קשרים עם בעלי בתים מקומיים שמוכנים להשכיר ליוצאי התוכנית, עבודה בשיתוף עם סוכנויות תיווך ציבוריות כדי להשיג עדיפות או סבסוד (Price & Wichterman, 2003).

תמיכה אחרי התוכנית: תכנון הסיום של ההשמה חשוב גם הוא, ובתוך כך יש לתת את הדעת על השאלה מה יקרה אם ההשמה תסתיים בדרך לא מתוכננת ולהחליט מי ידאג לילד והיכן יתגורר ההורה (Donnelly & Wright, 2009 cited in The Child Psychology Service, n.d.; Luke & Adams, 2018). תקופת ההשמה קצרה לכן תוכנית שיקום חיונית להצלחתה. רוב ההשמות אינן נמשכות יותר מחצי שנה בגלל המדיניות של שירותים להגנת הילד למצוא מענה קבוע מהר ככל האפשר ומפני שהמספר של משפחות אומנה מוגבל. זהו זמן קצר מאוד כדי להכשיר את המשפחות לעצמאות ולהעניק להן כלים להתמודדות עם האתגרים הרבים שיש להן. לכן רוב המשפחות המושמות באומנה יצטרכו תמיכה אינטנסיבית גם לאחר סיום תקופת האומנה. כדי לענות על צורך זה מרבית התוכניות מסוג אומנת הורה-ילד בונות תוכנית שיקום למשך שישה חודשים, ולרוב יש בה אפשרות להארכה (Price & Wichterman, 2003).

4.1 אתגרים וחסמים

אומנת הורה-ילד היא סוג האומנה המועדף על אנשי מקצוע בארצות הברית ובבריטניה מפני שלדעתם יש בה תמיכה רגשית ומעשית נרחבת (Gill et al., 2020). אך למרות היותה מוערכת היא לא פשוטה ליישום: תפקיד ההורה האומן לא תמיד ברור, ובשל תפקיד ההורות הכפול, גם של הנערות-אימהות וגם של התינוק, יכול להיווצר בלבול בנוגע לאופן המיטבי לתמוך בשניהם. מציאת איזון בין תמיכה באם ובין תמיכה בתינוק קשה לביצוע. גם נקודות ההשקה בין ההורים האומנים לגורמים אחרים המעורבים בטיפול במשפחה, בכרט בכל הנוגע להליכים של הגנת הילד, עשויים לעורר תסכול כיוון שההורים האומנים רוצים לסייע להורים המושמים אצלם אך חשים חסרי אונים. נוסף על כך, חוסר הבהירות בנוגע לתמיכה הכספית בילד מעוררת קושי (Knight et al., 2006).

אתגרים נוספים הם הרתיעה של ההורים המיועדים להשמה מקבלת השירות בשל חשש מסטיגמה וחשדנות כלפי רשויות הרווחה, וקושי להעניק להורים האומנים את התמיכה ואת ההדרכה שהם זקוקים להן. להלן אתגרים וחסמים נוספים הנלווים להפעלת אומנת הורה-ילד:

- ביסוס שיתוף פעולה בין גופים (שירותי רווחה, בתי משפט, תוכניות גמילה, שירותים בקהילה) – שיתוף הפעולה בין הגופים האלה קריטי להצלחת אומנת הורה-ילד, לכן חיוני להבנות תהליך הפניה סטנדרטי שיכלול כללים ברורים ותחומי אחריות של כל אחד מהצדדים. חשוב גם שתהיה בקרב הצדדים עקביות בתוכניות/שירותים שהמשפחה מקבלת. אולם קשה ליישם זאת בגלל הבדלים בתפיסות עולם, במטרות, בדרישות או במסגרת הזמן של כל שירות. רצוי שנציג של כל אחד מהצדדים ישתתף בכגישה חודשית עם בני המשפחה המושמת באומנה ושכל הגופים המעורבים באומנה יתקשרו ביניהם על בסיס קבוע למרות הקושי בקביעת פגישות (Price & Wichterman, 2003).
- גיוס הורים אומנים – זהו אחד האתגרים הגדולים. השיטה של "מפה לאוזן" היא היעילה ביותר לגיוס, אך קשה לגייס את הקבוצה הראשונה של הורים אומנים. לעיתים יש בעיה של מקום, כלומר יש רצון לשמש אומנים אבל אין מקום לארח, ולפעמים יש מקום, אבל אין מוכנות או יכולות לשמש אומנים (Barth et al., 2023; Price & Wichterman, 2003).

- מיון המשפחות המתאימות להשמה – המשפחות האלה צריכות לעבור לבית חדש, לכן אומנת הורה-ילד יכולה להתאים למשפחות דרות רחוב, אך ההורים במשפחות האלה בדרך כלל מתמודדים עם התמכרות, ועל כן מתאימים פחות לסידור זה (Price & Wichterman, 2003). עם זאת, משפחות שיש להן בית חוששות לעזוב אותו שמא לא יצליחו למצוא דיור בתום ההשמה (Barth et al., 2023). גם מספר הילדים במשפחה יכול להיות חסם. קשה למצוא משפחה אומנת למשפחות שיש בהן יותר משני ילדים. החסם הגדול ביותר לאומנת הורה-ילד הוא למצוא משפחות שמעוניינות באמת ובתמים במה שלהשמה זו יש להציע – משפחות שיש להן מוטיבציה לחולל שינוי, מאמינות ביכולות שלהן, מוכנות לסייע לעצמן, פתוחות ללמוד דברים חדשים ומסוגלות לקבל תמיכה ומשוב, ומחויבות לילדים שלהן (Price & Wichterman, 2003).
- דיור בתום ההשמה – בהינתן ההכנסה של המשפחות וההיצע של דיור בטוח ובר-השגה זהו אתגר גדול מאוד. השירותים המפעילים את שירותי האומנה מוצאים כל מיני פתרונות, אבל זו בעיה מערכתית רחבה בהרבה והיא משפיעה על משפחות רבות הנתמכות בשירותי הרווחה. בתוכנית מסוג אומנת הורה-ילד שפותחה בקנדה התגברו על מכשול זה כי הוקצו בתים במימון המדינה (Barth et al., 2023).
- מימון – אומנת הורה-ילד ממומנת ממגוון מקורות, כולל שירותים מקומיים ופדרליים לרווחת הילד, קרנות לדרי-רחוב ולמכורים, חוק IV-B (safe and stable families), קרנות פרטיות ותרומות. בהינתן השירותים הרבים הקיימים, קשה לשכנע את הפקידות להקצות כספים שיאפשרו את הצלחת הסידור הזה. מחקרי הערכה ומחקרים הבודקים עלות-תועלת של אומנת הורה-ילד יכולים לסייע בגיוס כספים (Price & Wichterman, 2003). הקושי במציאת מימון לאומנת הורה-ילד נובע גם מאופן ההפעלה של השירותים – לרוב יש מימון נפרד לתוכניות להורים ולתוכניות לילדים ואומנת הורה-ילד מצריכה את שני מקורות המימון האלה (Barth et al., 2023). אומנת הורה-ילד בדרך כלל דומה לאומנה טיפולית יותר מאשר לאומנה רגילה ויקרה מאומנה רגילה, אבל זולה יותר מתוכניות מוסדיות בעיקר כי ההשמות בה קצרות יותר מאלה המוסדיות (Barth & Price, 2018).

5. סיכום והמלצות

5.1 סיכום

אומנת הורה-ילד היא סוג אומנה ייחודי שבו ההורה והילד מושמים זמנית במשפחה שהוכשרה לחנוך הורים ולתמוך בהם. באומנה זו ההורים המושמים מפתחים את כישורי ההורות שלהם ואת מערכות התמיכה הנחוצות להם כדי לדאוג לילדיהם ולחיות חיים עצמאיים. אומנת הורה-ילד נועדה לתמוך בהורים שהמשמורת על ילדם נמצאת בסיכון או שיש ספק ביכולתם לשמש הורים. מודלים רבים של אומנת הורה-ילד מיועדים להורים קטינים שילדו בעת שהיו באומנה והם נועדו להעניק להם את התמיכה שאין ביכולתם לקבל ממשפחתם. ייחודיותה של אומנה זו ניכרת באפשרות הגלומה בה לעבודה על ההורות ועל ניהול משק בית, עבודה שכמעט אינה מתקיימת בסידורים חוץ-ביתיים אחרים ואשר יכולה לשכר את סיכויי החזרה של הילד למגורים עם משפחתו.

ואכן, אומנת הורה-ילד מבקשת בין השאר לענות על הקושי של החזרת ילד למשפחתו אחרי הוצאה לסידור חוץ-ביתי. קושי זה נובע מכמה סיבות: הורה שהילד שלו מוצא מן הבית חסר את ההזדמנות ללמוד כיצד לתקשר עם ילדו וכיצד להתמודד עם תסכולים שהם חלק מן ההורות; ההורים והילדים מחמיצים את היכולת להתרגל לשינויים אישיים שכל אחד מהם עובר ולשינויים ביחסים ביניהם; הורה שחווה בעצמו הורות לקויה והוצאה מן הבית חסר מודל לחיקוי וזקוק להזדמנות ללמוד כיצד עליו לנהוג עם ילדו. אומנת הורה-ילד מאפשרת להורה לתרגל כישורי הורות בלי לפגוע בביטחון ילדו, ובכך מגבירה את הסיכוי להישארות המשפחה יחד או לאיחוד מחדש של המשפחה.

אולם למרות הפוטנציאל של אומנת הורה-ילד ועל אף האמונה שרווחה זמן רב, ולפיה אומנה זו עונה על הצרכים של ילדים, של משפחות ושל נותני שירותים, מסקירה של תוכניות מסוג טיפול משפחתי משותף עלתה עדות למספר קטן של תוכניות מסוג אומנת הורה-ילד הפעילות כיום ברחבי העולם. לדברי הכותבים, הפעילות בבריטניה, בשוודיה ובארצות הברית שהחלה בשנות ה-90, התפוגגה במידה רבה. הכותבים סבורים שיש חסם אחד עיקרי להפעלת התוכניות האלה – מספר לא מספק של משפחות אומנה. תקנות הרישוי מאפשרות השמה של יותר מילד אחד במשפחת אומנה, אך במקרה של השמת משפחה שלמה יקשה על משפחת האומנה לקבל אליה ילדים נוספים. בהינתן המספר המצומצם של משפחות אומנה, שירותי האומנה מקצים עדיפות לילדים על פני משפחות כדי לשרת יותר לקוחות (Barth et al., 2023).

5.2 המלצות מן הספרות

- לערוך מיון של הורים אומנים שיתאימו לסוג כזה של אומנה ולהכשיר אותם כדי ליצור מאגר של הורים מתאימים במקום לחכות ולחפש הורים כאלה רק כשיעלה הצורך. תהליך המיון וההערכה של ההורים האומנים צריך להקיף את כל הכישורים הנדרשים לתפקיד זה, ויש לזהות בו את מידת הרצון והמחויבות של ההורים האלה להשתתף בסידור מעין זה
- יש להבטיח שכל הצדדים המעורבים באומנת הורה-ילד יודעים את זכויותיהם, את חובותיהם ואת כללי היסוד לחיים משותפים. יש לבנות תוכנית טיפול ברורה שבה מוגדרים התפקידים ותחומי האחריות של כל צד ושכוללת שלבים מובחנים המאפשרים הערכת מצב קבועה ותכופה

- חיוני להקצות עובדת סוציאלית לכל מקרה השמה ועדיף שתהיה קבועה
- הארגונים צריכים להבטיח להורים המושמים באומנה הזדמנויות לרכישת השכלה וכן לבנות תוכנית תמיכה לתקופה שלאחר סיום ההשמה, בפרט בתחום הדיור
- מומלץ להרחיב להורים האומנים וגם להורים המושמים את ההזדמנויות לתמיכת עמיתים
- ברמה הלאומית נותני השירות צריכים להכין מאגר נתונים על ילדים שנמצאים בהשגחה, כולל שיעור האימהות בקרב נערות באומנה, שיעור ההריונות ושיעור האבות. מאגר מידע מעין זה יאפשר תכנון טוב יותר, מתן שירותים טובים יותר וכן מחקר השוואתי

5.3 המלצות להפעלת אומנת הורה-ילד בישראל

תופעת הנערות-אימהות אינה נפוצה בישראל. עם זאת, סוג אומנה זה יכול להתאים גם לצעירות ולצעירים בני 18 ויותר שזקוקים לתמיכה בהורות ולסביבה בטוחה ויציבה שבה יוכלו לפתח את כישורי ההורות שלהם ואת מערכות התמיכה הנחוצות להם כדי לדאוג לילדיהם ולחיות חיים עצמאיים. סוג אומנה זה יכול להיות אחד המודלים להמשך התמיכה בבוגרי סידורים חוץ-ביתיים. אחד האתגרים העיקריים בהפעלה של אומנת הורה-ילד הוא החלוקה הקיימת בין הגופים האחראים לטיפול בנער ובצעירים. בישראל, שירות נוצ"ץ (השירות לנוער, צעירות וצעירים) אינו מיועד לצעירים ולצעירות נשואים ו/או להורים והשירותים למשפחות אינם מיועדים לנוער. כמו כן צעירים וצעירות אלה מתקשים להתמודד עם מעברים ועם תחלופה של הגורם המטפל. על כן, בפיתוח סוג אומנה זה יש לבחון מראש פתרונות לאתגרים שיכולים לעלות:

- קביעת קריטריונים לבחירת משפחות האומנה, לגיוסן ולהכשרתן
 - קביעת קריטריונים להשמה של ההורים הצעירים, למשל המאפיינים ומאפייני הרקע של צעירים וצעירות שיתאימו לסוג אומנה זה, הצרכים שלהם ומידת המוכנות שלהם להשמה מסוג זה
 - איתור מוקדם של הורים צעירים שעלולים לחוות קשיים בהורות ולהימצא בסיכון להוצאת ילדם מן הבית
 - פיתוח מומחיות בליווי אומנת הורה-ילד
 - קביעת הפיצי הכספי למשפחות באומנת הורה-ילד
 - קביעת קריטריונים לסיום תקופת ההשמה באומנה
 - יצירת שיתוף פעולה בין שלל גופים, למשל מחלקות לשירותים חברתיים, בתי משפט למשפחה, ארגונים חברתיים הנותנים מענים לצעירים ללא עורך משפחתי, שלכל אחד מהם דרכי עבודה משלו ותחומי אחריות אחרים
 - תכלול של מגוון השירותים והמענים הניתנים בסוג זה של אומנה
 - איגום משאבים וכספים של הגופים העוסקים בתחום של נוער וצעירים ויצירת רצף מענים
 - המשך תמיכה בתום ההשמה כדי להבטיח את יכולת ההורים הצעירים לחיות חיים עצמאיים
- בסקירה הנוכחית לא נבחן המצב בישראל או ההיתכנות להפעיל בישראל אומנה מסוג אומנת הורה-ילד. כיום האפשרות להפעיל אומנת הורה-ילד אינה מעוגנת בחקיקה. מומלץ לערוך מחקר או סקירה כדי לבחון את האפשרות להפעיל אומנה מסוג זה בישראל ובהתאם לכך לפעול לשינוי החקיקה.

מקורות

חצור-סיון, א. (2023). נערות-אימהות בישראל – צרכים ואתגרים. נקודת מפגש, 24, 46-51.
[/https://user-1723486.cld.bz/haruv-nekudat-mifgash-24/46](https://user-1723486.cld.bz/haruv-nekudat-mifgash-24/46)

למ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2022). לוח 2.43: לידות חי, לפי גיל האם ולפי תכונות נבחרות של האם. בתוך: שנתון סטטיסטי לישראל 2022. [st02_43.xls \(cbs.gov.il\)](https://www.cbs.gov.il/st02_43.xls)

ניג'ם-אכתילאת, פ., שורק, י., קונסטנטינוב, ו. ועטר-שוורץ, ש. (2023). משפחות אומנת קרובים ומשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים באוכלוסייה הערבית והיהודית. דמ-923-23. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל והאוניברסיטה העברית.
[/https://brookdale.jdc.org.il/publication/kinship-and-non-kinship-foster-families-in-arab-and-jewish-society](https://brookdale.jdc.org.il/publication/kinship-and-non-kinship-foster-families-in-arab-and-jewish-society)

Adams, P., & Bevan, S. (2011). Mother and baby foster placements: Experiences and issues. *Adoption & Fostering*, 35(2), 32-40. <https://doi.org/10.1177/030857591103500204>

Adams, P., & Dibben, E. (2011). Introduction. In: *Parent and child fostering: Good practice guide*. Coram BAAF. <https://corambaaf.org.uk/sites/default/files/GPG%20Parent%20and%20Child%20Fostering%20intro.pdf>

Aparicio, E. M., Gioia, D., & Pecukonis, E. V. (2018). "I can get through this and I will get through this": The unfolding journey of teenage motherhood in and beyond foster care. *Qualitative Social Work*, 17(1), 96-114. DOI: 10.1177/1473325016656047

Aparicio, E., Pecukonis, E. V., and O'Neale, S. (2015). "The love that I was missing": Exploring the lived experience of motherhood among teen mothers in foster care. *Children and Youth Services Review*, 51, 44-54. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.02.002>.

Barth, R. P., & Price, A. (2018). Shared family care: Providing services to parents and children placed together in out-of-home care. *Child Welfare*, 78(1), 88-107. <http://www.jstor.org/stable/45399364>

Barth, R. P., Zeinstra, L. T., Lee, B. R., & Harder, A. T. (2023). Shared family care: Out-of-home care programs for serving parents and children together. *Residential Treatment for Children & Youth*. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2023.2202889>

Bertotti, T., Di Rosa, R. T., & Asimopoulos, C. (2023). Child protection in Mediterranean countries: Italy and Greece. In: J. D. Berrick, N. Gilbert, & Skivenes, M. (Eds.), *The Oxford Handbook of Child Protection Systems*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780197503546.001.0001

Calderdale council. (n.d.). Parent and Child Foster Placements – Policy, Procedure and Placement Preparation. https://calderdalechildcare.proceduresonline.com/p_par_ch_fost_carer.html

Casey Family Programs. (2017). Issue Brief Strong Families. https://www.casey.org/media/SF_Strategies-to-Reunite-families.pdf

Casey family programs. (2018). What are some strategies for supporting pregnant and parenting teens in foster care? Strategy Brief: Strong Families. https://www.casey.org/media/SF_Pregnant-parenting-teens-in-foster-care.pdf

The Child Psychology Service. (n.d.). Parent and Child Foster Placements: What Research Tells Us - The Child Psychology Service. <https://thechildpsychologyservice.co.uk/advice-strategy/parent-and-child-foster-placements-what-research-tells-us/>

Deane, L., Glass, J., Vystrcil-Spence, I., & Mignone, J. (2018). Live-In Family Enhancement (LIFE): A comprehensive program for healing and family reunification. *First Peoples Child and Family Review*, 13(1), 35–49. <https://doi.org/10.7202/1082390ar>

Ethier, K. L. (2022). Relationships to self, baby, others, and system: A narrative analysis of the transition to parenthood for young mothers in foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 39, 711-734. <https://doi.org/10.1007/s10560-022-00846-4>

The Fostering Network. (2021). *Briefing paper: Parent and child placements*. <https://thefosteringnetwork.org.uk/sites/default/files/2021-09/NEW.Parent%20and%20Child%20Placements%20FINAL%20English%20Aug%202021.pdf>

Fostering North London. (n.d.) *Parent and child fostering: An introduction to the specialist fostering scheme*. nlfclfc_parent_and_child_booklet.pdf (haringey.gov.uk)

Gill, A., Grace, R., Waniganayake, M., & Hadley, F. (2020). Practitioner and foster carer perceptions of the support needs of young parents in and exiting out-of-home care: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 108, 1-12. doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104512

Knight, A., Chase, E., & Aggleton, P. (2006). Teenage pregnancy among young people in and leaving care: Messages and implications for foster care. *Adoption & Fostering*, 30, 58-69. <https://doi.org/10.1177/030857590603000108>

Laklija, M. (2011). *Foster care models in Europe – Results of a conducted survey*. Forum for quality foster care, Zagreb.

Los Angeles County Department of Children and Family Services. (n.d.). *Teen parenting*. https://dcfs.lacounty.gov/youth/teen-parenting/#Whole_Family_Foster_Homes

Luke, N., & Adams, P. (2018). Good practice in parent and child fostering. *International Journal of Birth and Parent Education*, 5(2).

https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:8bf7d89c-dd4c-4e81-9338-963903a25700/download_file?file_format=application%2Fpdf&safe_filename=Luke%2Band%2BAdams%2BAAM.pdf&type_of_work=Journal+article

Luke, N., & Sebba, J. (2014). *Effective parent-and-child fostering: An international literature review*. Rees Centre for Research in Fostering and Education, University of Oxford.

https://www.basw.co.uk/system/files/resources/basw_110609-10_0.pdf

Manlove, J., Welti, K., McCoyRoth, M., Berger, A., & Malm, K. (2011). Teen parents in foster care: Risk factors and outcomes for teens and their children. *Child Trends: Research Brief*.

https://cms.childtrends.org/wp-content/uploads/2011/11/Child_Trends-2011_11_01_RB_TeenParentsFC.pdf

Martin, T., & Davies, S. (2007). *An evaluation of parent and baby placements in West Sussex*. West Sussex: Social Research Unit, West Sussex County Council.

McGhee, E. (2005). Shared family care in Contra Costa county: An opportunity for change.

<https://mackcenter.berkeley.edu/sites/default/files/chi-2016-05-06/CHI/TOC-CHI-66.pdf>

Nexus Family Healing. (n.d.). Nexus-Kindred Family Healing.

<https://www.nexusfamilyhealing.org/nexus-kindred-family-healing/foster-careadoption-services>

November, L. (2020). *Fostering hope: promoting excellence in parent-and-child foster care: a process evaluation*.

Sir Halley Stewart Trust; NIHR Applied Research Collaboration South London. <https://fosteringhope.co.uk/wp-content/uploads/2021/01/Fostering-Hope-promoting-excellence-in-Parent-and-child-fostering.pdf>

November L., & Sandall, J. (2020). "She was accused of colluding with the mother"; The training and support needs of parent-and-child foster carers: A qualitative study. *Child & Family Social Work*, 25(1), 149-159.

<https://doi.org/10.1111/cfs.12735>

Nuevo Amanecer Latino Children's Services. (2016). *Whole family foster home services*.

<https://nalcs.org/whole-family-foster-home/>

Price, A., & Wichterman, L. (2003). Shared family care: Fostering the whole family to promote safety and stability. *Journal of Family Social Work*, 7(2), 35-54. https://doi.org/10.1300/J039v07n02_04

Simmel, C., & Price, A. (2002). The shared family care demonstration project: Challenges of implementing and evaluating a community-based project. *Children and Youth Services Review*, 24(6-7), 455-470.

Stockport Family. (n.d.). *Parent and child foster placements information booklet for parents*.
https://www.proceduresonline.com/stockport/cs/pdfs/foster_place_info_booklet.pdf

Tener, D., Sorek, Y., & Schwartz, E. (2018). "I did not know there was another life": Meanings of life in the out-of-home Mothers' Unit reunification programme. *Child and Family Social Work*, 23(3), 373–380.
<https://doi.org/10.1111/cfs.12425>